

Görslövs kyrkogård

Vård- och underhållsplan, 2020

Karin Hernborg

Regionmuseet i Skåne

Rapport 2020:56

© Regionmuseet i Skåne

Dnr: M12.20-353-19

Text: Karin Hernborg

Foto: Karin Hernborg, om inget annat anges.

Kartproduktion: Karin Hernborg

Formgivning: Kerstin Börjesson och Catherine Svensson

Granskning: Åsa Eriksson Green, Regionmuseet Skåne/Landsantikvarien i Skåne

Kartmaterial, ©Lantmäteriet, Gävle. Dnr 507-99-502

Innehåll

Inledning.....	5	Kyrkogårdens kulturhistoriska och biologiska värden.....	31
Bakgrund	5	Värdebeskrivning.....	32
Mål och syfte	5	Kulturhistoriska värden	32
Metod	6	Olika gravvårdar - en värdefull helhet	33
Andra dokument.....	6	Social- och samhällshistoriska värden.....	33
Lagskydd för kultur- och naturmiljö.....	7	Biologiska värden	33
Kulturhistorisk bakgrund	8	Bevarande och underhåll	35
Kulturmiljö och fornlämningar	9	Åtgärdsbehov	38
Källor till historien.....	10	Tillgänglighet.....	38
Byn och landskapet däromkring	10	Yttre begränsningar.....	38
Kyrkans historia	11	Ingångar och grindar.....	39
Kyrkogårdens historik.....	11	Vägar och gångar.....	39
Beskrivning av kyrkogården	16	Gravplatser	39
Omgivningar.....	18	Gravvårdar.....	40
Kyrkogårdens yttre avgränsning	19	Byggnader.....	40
Grindar och ingångar	20	Planteringar	40
Gångar och strukturer.....	21	Träd	41
Belysning och service.....	21	Djurliv	41
Parkeringsplatser	21	Förslag på planteringsväxter	42
Byggnader	21	Målsättning och utveckling.....	43
Träd.....	22	Ordförklaring	43
Häckar	22	Källmaterial	45
Planteringar.....	22	Litteratur	45
Det vilda växt och djurlivet	23	Otryckta källor	45
Områdesbeskrivning.....	25	Muntliga källor	45
Kyrkogården – titlar som berättar	30	Hemsidor.....	45
		Bilaga 1 – Kulturhistoriskt värdefulla gravplatser- och vårdar ..	46

Skånekarta med Staffanstorps kommun markerad i gult och Görslövs socken i grönt.

Inledning

Vård- och underhållsplanen för Görslövs kyrkogård är utförd av Regionmuseet i Skåne på uppdrag av Uppåkra församling. Inventeringen genomfördes under våren och sommaren 2020 med påföljande rapportskrivning. Inventering och rapportskrivning har utförts av antikvarie Karin Hernborg.

Kyrkogården och begravningsplatsen skyddas enligt Kulturmiljölagens 4:e kapitel som kyrkogård invigd före 1940. Vård- och underhållsplanen har utformats i enlighet med Kulturmiljölagen och de föreskrifter som finns för 4:e kapitlet. Till grund för planen ligger också råd och riktlinjer från Lunds stift och Länsstyrelsen Skåne angående vård- och underhållsplaners omfattning och innehåll.

Fastighetsuppgifter

Objekt	Görslövs kyrkogård
Fastighetsbeteckning	Kyrkoby 12:1 (1) och Kyrkoby 8:1 (1)
Socken	Görslövs socken
Kommun	Staffanstorps kommun
Fastighetsförvaltare	Uppåkra församling
Areal, kyrkogården	Ca 4500 m ² (exklusive parkering)

Görslövs kyrkogård har totalt 127 gravplatser, varav 52 med aktiva gravrätter.

Bakgrund

År 2012 kom nya föreskrifter till Kulturmiljölagens 4:e kapitel. I föreskrifternas 11:e paragraf finns ett lagstadgat krav på att vård- och underhållsplaner ska finnas för de kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som skyddas enligt lagen och att ägarna till dessa ansvarar för att planerna finns. I föreskriften anges vissa krav på hur vård- och underhållsplanerna ska utformas:

- Planen ska redovisa hur respektive objekt ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskar och att utseende och karaktär inte förvanskas.
- Såväl sedvanligt underhåll som tillståndspliktiga åtgärder ska framgå av planen.
- Planen ska revideras med högst 10 års intervall.
- Länsstyrelsen ska ges möjlighet att yttra sig över planen.

Mål och syfte

Utifrån kulturmiljölagen och dess föreskrifter är syftet med vård- och underhållsplanen att lyfta fram och tydliggöra kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Den ska sedan ligga till grund för församlingens planering och skötsel. Målsättningen med arbetet är att kyrkogårdens värden ska bevaras. Genom vård- och underhållsplanen ska:

- Kyrkogården vårdas på bästa möjliga sätt så att de kulturhistoriska värdena säkerställs och utvecklas.
- Tillståndshanteringen för såväl kyrkogårdsförvaltningen som länsstyrelsen underlättas.
- Förvaltningen få en vägledning i det konkreta vårdarbetet med riktlinjer och prioriteringar.
- De kulturhistoriska värdena för kyrkogårdsbesökare och allmänheten tydliggörs.

Metod

Vård- och underhållsplanen består av en kunskapsdel där kyrkogårdens historia och dess nuvarande uppbyggnad beskrivs. Historiken grundar sig på arkiv- och litteraturstudier samt annan tillgänglig litteratur, kartor och ritningsmaterial. Nulägesbeskrivningen av kyrkogården omfattar Görslövs kyrkogård. I detta område har byggnader, gångsystem, gravkvarter, gravplatser och gravvårdar samt växt- och djurliv inventerats och beskrivits. Särskild vikt har lagts vid att beskriva kyrkogårdens karaktär.

Beskrivningen av kyrkogårdens historik och de fysiska anläggningarna utgör underlag till en beskrivning av kyrkogårdens kulturhistoriska värden. Utifrån kunskapsdelen med historik, nulägesbeskrivning samt värdebeskrivningen har åtgärdsbehov och förslag till åtgärder till följd av kyrkogårdens kultur- och naturhistoriska värden formulerats. Vård- och underhållsplanen redogör också för aktuella åtgärdsbehov.

Andra dokument

Vård- och underhållsplanen är uppdelad i två delar, varav del 2 är en trädvårdsplan som beskriver kyrkogårdens träd i detalj samt förslag på skötsel och åtgärder. Till planen bifogas också dokumentet ”Rekommendationer för vård och underhåll” med fördjupade råd och riktlinjer gällande skötsel av gravanläggningar, murar, växtlighet och åtgärder för djurlivet.

Flygbild över Görslövs by, kyrkogårdens yttergränser är markerad med röd linje. Källa: Lantmäteriet.

Lagskydd för kultur- och naturmiljö

KULTURMILJÖLAG(1988:950)

Kyrkogården skyddas enligt *Kulturmiljölagen 4 kap (11-14§§)* såsom kyrkligt kulturminne. Kyrko- byggnader, kyrkotomter och begravningsplatser tillkomna före 1940 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Detta gäller även vissa yngre kyrkobyggnader och begravningsplatser utvalda av Riksantikvarieämbetet.

Förändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet är ofta tillståndspliktiga och kontakt behöver tas med länsstyrelsen. Länsstyrelsen avgör vad som är tillståndspliktigt i det enskilda fallet. Tillstånd kan krävas för enstaka borttagande av återlämnade gravanordningar, renoveringar av murar och andra fasta anordningar samt förändring av plantering, trädbestånd, beläggning av gångar, uppförande eller ändring av byggnader och utvidgningar av kyrkogården. När det gäller enstaka borttaganden av återlämnade gravanordningar bedöms hur begravningsplatsens kulturhistoriska värden påverkas av ett successivt borttagande.

Kyrkogården ligger inom ett fornlämningsområde benämnt *Görslöv 15:1* och skyddas enligt *Kulturmiljölagens 2 kap*. Fornlämningen omfattar Görslövs gamla bytomt. Områdets utbredning kan ses på en fornlämningskarta på sidan 9. Inom den äldre bytomten är alla ingrepp i mark, utöver den normala gravgrävningen, tillståndspliktiga

eftersom de kan beröra fornlämningar som är dolda under mark. Eventuella fynd av fornlämningar måste rapporteras till länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan lämna mer information om gällande regelverk.

PLAN- OCH BYGGLAGEN (PBL)

Kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader skyddas även i PBL. En byggnad som är särskilt värdefull ur kulturhistorisk synpunkt får inte förvanskas och ska underhållas så att de särskilda värdena bevaras. Ändring och flyttning av en kulturhistoriskt värdefull byggnad ska utföras var- samt med hänsyn till dessa värden och byggnadens karaktärsdrag. Rivningslov får inte ges till byggnad eller byggnadsdel som bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens kulturhistoriska värde. Planläggning och bygglov handläggs av kommunen och ska ske med hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värden. De kulturhistoriska värdena ska säkerställas genom skydd i detaljplan eller områdesbestämmelse. I detaljplan eller områdesbestämmelse kan byggnader skyddas mot rivning samt mot förvanskning så att dess karaktärsdrag bevaras. Byggnader men även träd och andra landskapselement kan vara skyddade i plan.

MILJÖBALKEN (1998:808)

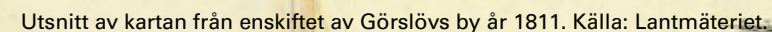
Riksintressen regleras genom Miljöbalken. Riksintresse finns för att skydda och värna om att Sveriges mark, vatten och fysiska miljö används på ett långsiktigt hållbart sätt. Områden som är utsedda som riksintresse för kulturmiljövården ska skyddas mot

åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. En miljökonsekvensbeskrivning, MKB, kan behövas för att klargöra hur planerade åtgärder påverkar kulturmiljön.

Alléer på kyrkogårdar, det vill säga trädrader om minst fem lövträd, omfattas i de flesta fall av biotopskyddsbestämmelserna i miljöbalkens 7 kap (11§). Bestämmelserna gäller alléer utmed vägar, tidigare vägar och även alléer som finns i ett övrigt öppet landskap. Bestämmelserna gäller också stenmurar som angränsar till jordbruksmark. I Beskrivning och vägledning om biotopen allé i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken sägs det att även en gångväg i vissa fall kan betraktas som väg.

På många kyrkogårdar finns det gamla, grova och ihåliga träd. Om man planerar åtgärder som påverkar sådana särskilt skyddsvärda träd och som riskerar att väsentligt ändra naturmiljön ska den som planerar åtgärden lämna in en anmälan för samråd till länsstyrelsen.

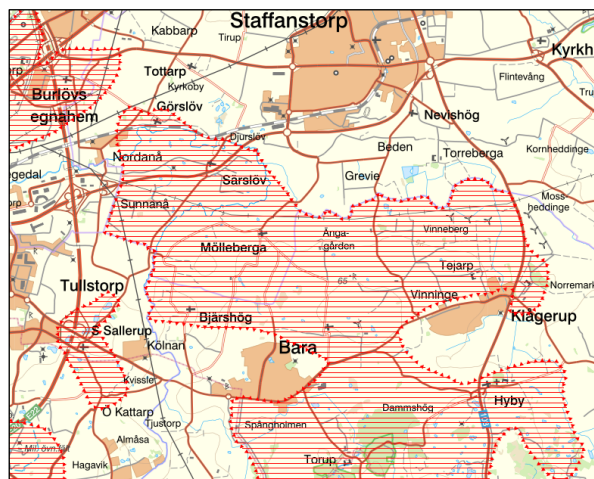
I de fall där det finns fridlysta arter på kyrkogården gäller Artskyddsförordningen (2007: 845) Förordningen omfattar dels de arter som skyddas enligt EU:s fågeldirektiv och habitatdirektiv, dels vissa andra vilt levande arter som är hotade i Sverige. Fladdermöss är en djurgrupp som är vanlig på kyrkogårdar. Alla arter av fladdermöss, vilda fåglar, groddjur och kräldjur är fridlysta i Sverige.

8 Görslövs kyrkogård, vård- och underhållsplan, 2020

Görslövs socken ligger i Bara härad och omfattar byarna Görslöv och Nordanå. Drygt en kilometer åt sydöst ligger kyrkbyn Särslöv i Särslövs socken. Den har tidigare varit annexförsamling till Görslöv. Gränsen mellan socknarna utgörs delvis av Sege å som rinner strax söder om Görslöv.

Ortnamnet Görslov skrevs under medeltiden Göterslef. Namnets ursprung är sannolikt ännu tidigare. Ändelsen -lov härstammar från forndanskans -lef med betydelsen arv eller arvegods. Ortnamn med denna ändelse har kunnat härledas till en period från

200-talet och fram till vikingatidens början vid tidigt 800-tal. Dessa ortnamn inleds ofta med ett mansnamn. I det här fallet namnet Götar. Byn har i tidigare perioder även kallats Görlövs kyrkoby.

vägsystem, pilevallar, en bebyggelse och landskap präglad av jordbruksskiftena samt de medeltida kyrkorna i Särslöv, Görslöv och Mölleberga vilka delvis omgestaltats under 1800-talet. Särslöv och grannsocknen Görslöv ligger i den nordvästra delen av riksintresseområdet. Länsstyrelsen Skånes kulturmiljöprogram ingår ett område med nästan samma avgränsning och motivering som riksintresseområdet och som är utvalt som en särskilt värdefull kulturmiljö. I fornminnesregistret är Görslövs gamla bytomt registrerad som ett område med möjliga fornlämningar (se karta ovan). Till grund för avgränsningen ligger 1811 års karta från enskiftet av byn

Källor till historien

I äldre kartmaterial kan gamla ägo gränser, äldre bystrukturer, vägdragningar eller kyrkogårdars tidigare form och läge studeras. Äldre kartor och lantmäterihandlingar finns tillgängliga via Lantmäteriets söktjänst, Historiska kartor. Flygfoton från mitten på 1900-talet och framåt kan också vara ett hjälpmedel för att utläsa förändringar, inte minst av vegetationen. Äldre flygfoton finns bland annat tillgängliga på Lantmäteriets söktjänst, eller via hemsidan kartbild.com.

Äldre fotografier kan komplettera uppgifter från övrigt arkivmaterial. Dessa finns tillgängliga via Riksantikvarieämbetets digitala söktjänst Kulturmiljöbild. Men även via databasen Carlotta, Folklivsarkivet i Lund samt Regionmuseet Skånes arkiv.

Byn och landskapet däromkring

I denna bördiga del av Skåne är socknarna små och kyrkorna ligger tätt. Det är ett bevis på att många har kunnat leva här, av den bördiga jorden och i det milda klimatet. Flera sockenkyrkor har sitt ursprung från 1100-talet och framåt. Det var en tid av både kristnande och befolkningsökning. Platserna där kyrkorna byggdes har dock oftast en betydligt längre historia som bosättning.

Den tidigaste kända detaljkartan över Görslövs by är från enskiftet år 1811. Kartan visar den oskiftade byn som den såg ut vid samma tid. På den gemensamma bytomten, på kartan kallad Gatan, låg byns 6 gårdar (nr 3 uppdelad på två hemman) och flera gathus samlade. Fyra av dem var rusthåll där hemmansägarna mot skattelättnader höll det Skånska dragonregementet med häst, ryttare och utrustning. I byns sydvästra del är kyrkan inritad på en muromgärdad, rektangulär kyrkogård. Byns ägor låg utsträckta i öst-

Utsnitt av lantmätarens arbetskarta vid enskiftet at Görslövs by år 1811, källa: Lantmäteriet.

västlig riktning. I samma riktning gick vägen genom byn och över dess ägor. Vägen har till stor del kvar sin ursprungliga sträckning idag varav vägsträckan från byn och västerut mot Burlövs by idag har namnet Görslövsvägen. Österut från byn är vägen numera privat och leder som längst till en av de fyra gårdar som flyttade österut, ut ur byn, vid enskiftet.

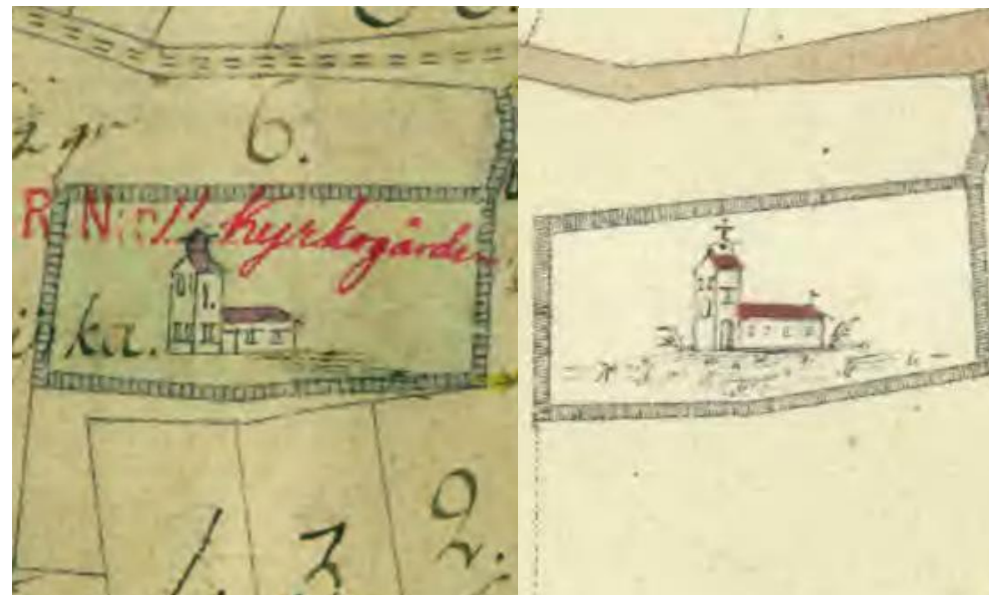
Kartan från enskiftet visar bytomten omgiven av byns tre vångar; norra, östra och västre vång. I varje vång låg både åkrar, ängar och betesmarker uppdelade i många små skiften mellan byns gårdar. På utsnittet av lantmätarens arbetskarta ovan kan man se de små skiftena inritade och numrerade efter gårdsnummer. Varje år samordnade byns bönder sådd, skörd och bete i vångarna enligt ett system av tresådesbruk där

växtföljden i regel var korn-råg-träda över en treårsperiod. I och med skiftesreformerna delades jorden upp i ett samlat skifte till varje gård. Därefter kunde var och en planera sin egen växtföljd.

På kartan på sidan 8 ser man åkermarken i de tre olika vångarna färgade i vardera grått, beige och ljusbrunt. Detta är den slutliga kartan efter skiftet där man också ser hur uppdelningen av byns marker blev. De tilldelade skiftena till varje gård 1-6 är avgränsade med röda linjer och numrerade med respektive gårdsnummer. De tre gårdar som stannade kvar i byn var nummer 1, 5 och 6 varav nummer 6 är prästgården

På fotot (år oklart) syns den nya muren i söder, delar av en trädkrans kring kyrkogården och unga trädplantor utmed uppfarten i väster. Källa: Folklivsarkivet Lund.

Utsnitt av arbetskartan (vänster) och den färdiga kartan från enskiftet år 1811. Om kyrkan är troget återgiven är osäkert. De två versionerna är något olika men ändå lika. Källa: Lantmäteriet.

Kyrkans historia

Kyrkan har sitt ursprung på 1100-talet då den byggdes med långhus, kor och absid. Något senare uppfördes ett torn i väster. Takvalven ska ha slagits på 1300-talet då även ett vapenhus byggdes framför den dåvarande norra ingången. Vapenhuset revs år 1816. Under 1800-talets mitt togs det medeltida tornet ner till långhusets höjd och långhuset förlängdes därmed. Rester av det medeltida tornets murar finns kvar i det nuvarande långhuset. Bygget av ett nytt torn väster om det gamla påbörjades på 1860-talet. Under 1880-talet och flera år framåt genomfördes omfattande renoveringar av kyrkan under arkitekt Salomon Sörensens ledning. Bland annat öppnades stora fönster upp i långhuset, absiden ersattes av ett större östparti och

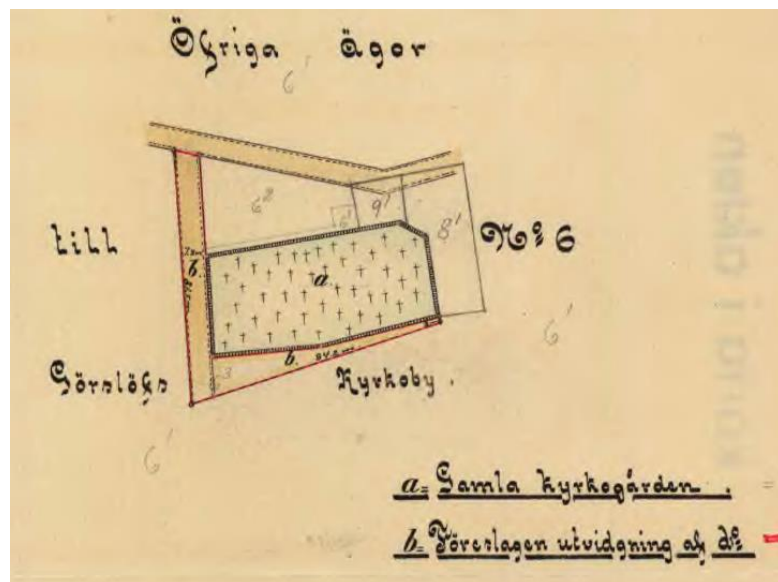
kyrkans murar kläddes utvändigt med tegel som sedan putsades.

På enskifteskartan från 1811 är kyrkan inritad på kyrkogården. Detta var långt innan rivningen av det gamla tornet och senare renoveringar. Om kyrkan är riktigt eller mer schematiskt återgiven på kartan är osäkert. De medeltida kyrkorna hade i regel två ingångar, en på den södra sidan av långhuset för männen och en på den norra för kvinnor. Värt att notera är därför att en port är inritad på kyrkans södra sida, dock med olika placering, i långhuset på arbetskartan och i tornet på den slutliga kartan.

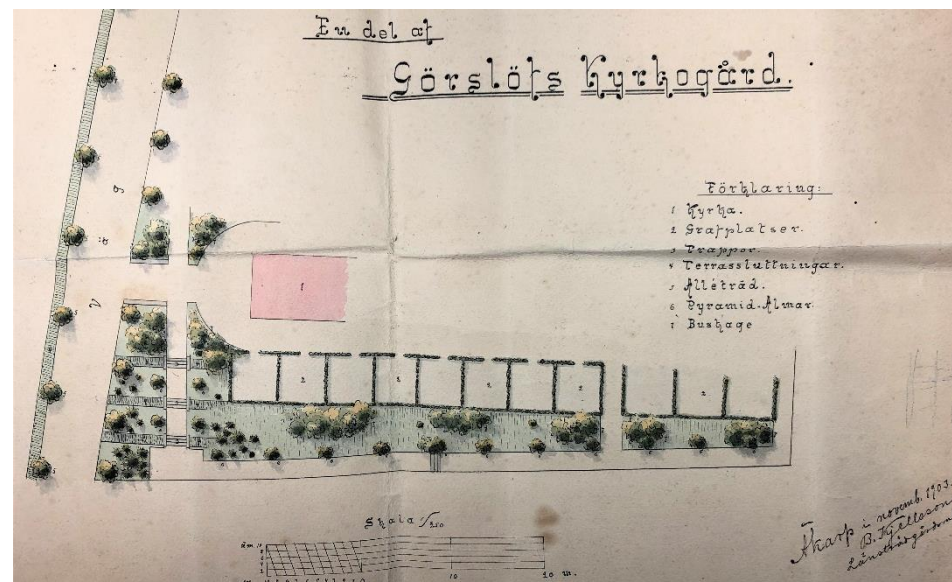
Kyrkogårdens historik

Enskifteskartan från 1811 är den första kända kartan där man tydligt ser kyrkogårdens utformning.

Kyrkogården är här inritad med en rektangulär form och med en svag vinkel mitt på den södra långsidan. En omgivande mur framgår tydligt men däremot inga öppningar. Från det nordöstra hörnet fortsätter muren en liten bit norrut, fram till bygatan. Något spår av just denna del av muren finns inte kvar att se idag. Den äldre muren står idag kvar utmed den norra långsidan och den östra kortsidan. På den norra långsidan finns tre öppningar. En öster om det gamla bårhuset, en smal ingång genom muren till en dörr i bårhuset och en större öppning med en trappa ner mot den yngre delen av kyrkogården. Den senare är utförd på 1930-talet. Om ingången till bårhuset togs upp när det nuvarande byggdes på 1930-talet eller om den funnits sedan tidigare är oklart.

Utsnitt av lantmäterihandling från tillägg av mark från prästgårdens ägor vid utvidgning av kyrkogården 1903. Källa: kyrkoarkivet.

Ritning utförd 1903 av länsträdgårdsmästare B Kjellsson med förslag på gestaltning av en utvidgning av kyrkogården i söder. Källa: kyrkoarkivet.

Utbyggnad och ny mur i söder

Under 1900-talet har kyrkogården byggts ut i två omgångar. Den första planerades i början av 1900-talet. Enligt en lantmäterihandling från 1903 avsattes då en bit mark från prästgårdens fastighet för anläggandet av en ny infart i väster och för en utvidgning av kyrkogården åt söder (se lantmäterihandling ovan).

En ritning med förslag till gestaltning av den nya delen togs fram 1903 av dåvarande länsträdgårdsmästare Bengt Kjellsson. Om Kjellssons ritningar följdes och i så fall till hur stor del är oklart. I vilket fall ser denna del av kyrkogården annorlunda ut idag än på ritningen. Gravplatserna är fler, planteringen färre och trapporna i väster finns inte. Istället ligger gravplatserna i denna sydvästra del av kyrkogården som på en platta ända fram till den västra muren.

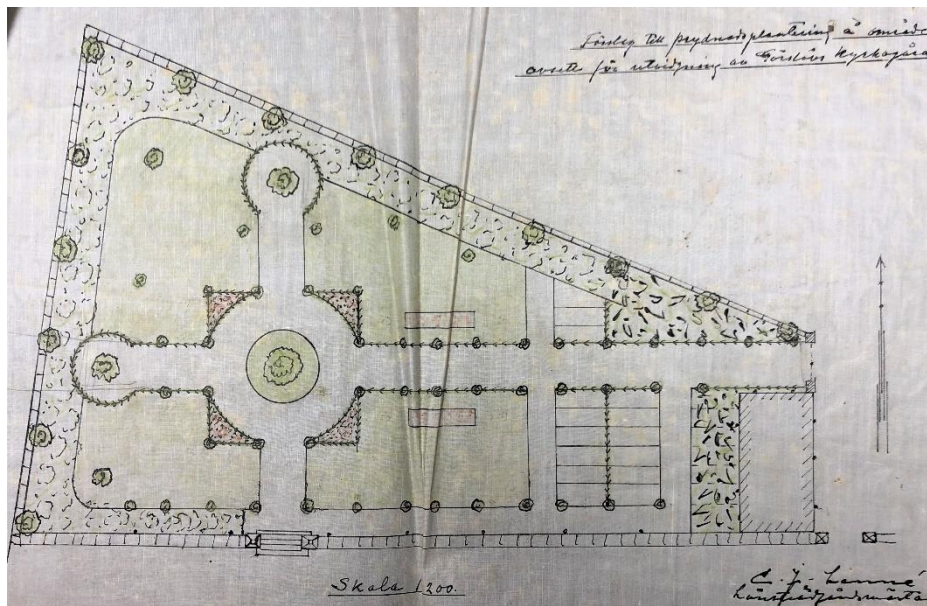
Höjdskillnaden från gravplatserna och ner till muren i söder är cirka 1,5 meter. Däremellan finns en brant gräs- och buskbeväxt slänt med fyra smala stentrappor som leder ner till grusgången innanför muren.

Anledningen till att utvidgningen genomfördes har inte kunnat hittas i arkiven. Höjdskillnaden mellan kyrkogården och åkermarken nedanför gör att muren här har en viktig funktion som stödmur. Den nuvarande muren fick läggas om och dräneras för några år sedan på grund av att otillräcklig dränering hade fått delar av den att tryckas ut med rasrisk som följd. Detta kan peka mot att liknande problem kan ha funnits med den gamla muren vilket kan ha varit en anledning till att man byggde om hela konstruktionen.

Ny del av kyrkogården anläggs i norr

De tidigaste handlingarna som kunnat hittas i kyrkoarkiven angående utbyggnaden av kyrkogården i norr är från den 31 augusti 1921. I en skrivelse meddelar då Kungliga byggnadsstyrelsen att man inte kan lämna tillstånd till en rivning av den gamla muren i norr. Detta hade enligt skrivelsen behövts för att kunna genomföra en utbyggnad av kyrkogården mot norr i enlighet med ritningar framtagna av Theodor Wählin, dåvarande domkyrkoarkitekt i Lund.

Nästa handling i arkivet är ett brev från april 1926. Det är skrivet av länssarkitekt Nils Blanck till Nils Gustav Koch, dåvarande kyrkoherde i Görslöv.

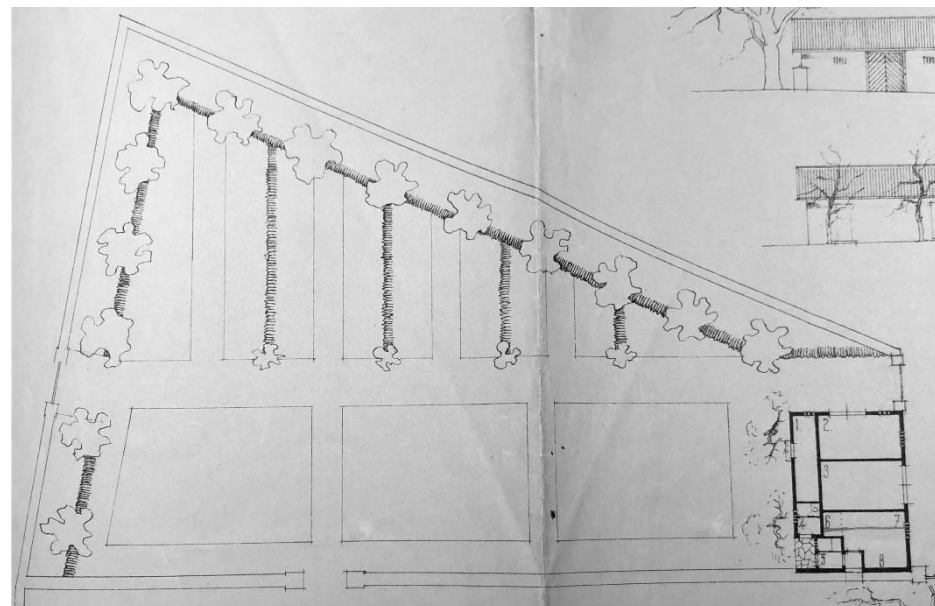
Länsträdgårdsmästare Carl Jönsson Lennés förslag till en ny del av kyrkogården år 1926. Källa: kyrkoarkivet.

församling. I brevet kommenterar Nils Blanck en remiss. Den gällde ett nytt förslag till utbyggnad i norr som församlingen i Görslöv lämnat in till länsstyrelsen. Förslaget var ritat av dåvarande länsträdgårdsmästare Carl Jönsson Lenné (se ritning ovan till vänster). I brevet till kyrkoherden framför Blanck flera invändningar mot Lennés förslag och kontrar med att bifoga en helt ny, egen ritning. Det hela slutar med att församlingen antar Blancks förslag och skickar en ny ansökan till Länsstyrelsen som i ett beslut i september 1926 lämnar sitt tillstånd till en utbyggnad i enlighet med Nils Blancks ritning. Hans förslag innebar också att man istället för att riva den gamla muren gjorde en öppning i den med en trappa ner till den nya delen. Några år senare var utbyggnaden klar och i en skrivelse den 7 februari 1934 förordnade biskopsämbetet

i Lund församlingen att ... ”i vederbörlig ordning verkställa invigning av Görslövs nya kyrkogård den 10 mars 1934”.

TVÅ ÅR efter invigningen hade kyrkoarkitekt Eiler Graebe enligt uppdrag överlämnat en ritning till församlingen över ett nytt bårhus. Det uppfördes i enlighet med ritningarna och ersatte ett äldre bårhus som enligt häradskartan och ett äldre foto hade stått på samma plats.

Nils Blancks ritningar över den nya kyrkogården har inte kunnat hittas i arkiven. Däremot framgår hans gestaltning på en av Eiler Graebes ritningar (se ovan till höger) som visar en översikt över den nya delen av kyrkogården och bårhusets placering. I arkiven finns också ritningar över den nya delens grindar och över öppningen i muren med trappan mellan den

Arkitekt Eiler Graebes situationsplan från år 1936 ger en bild av länsarkitekt Nils Blancks gestaltning av den nya delen vilken hade anlagts 10 år tidigare. Källa: kyrkoarkivet.

nya och gamla delen av kyrkogården (se nästa sida). Vem som har tagit fram dessa ritningar är tyvärr oklart men det borde antingen ha varit antingen Nils Blanck eller Eiler Graebe.

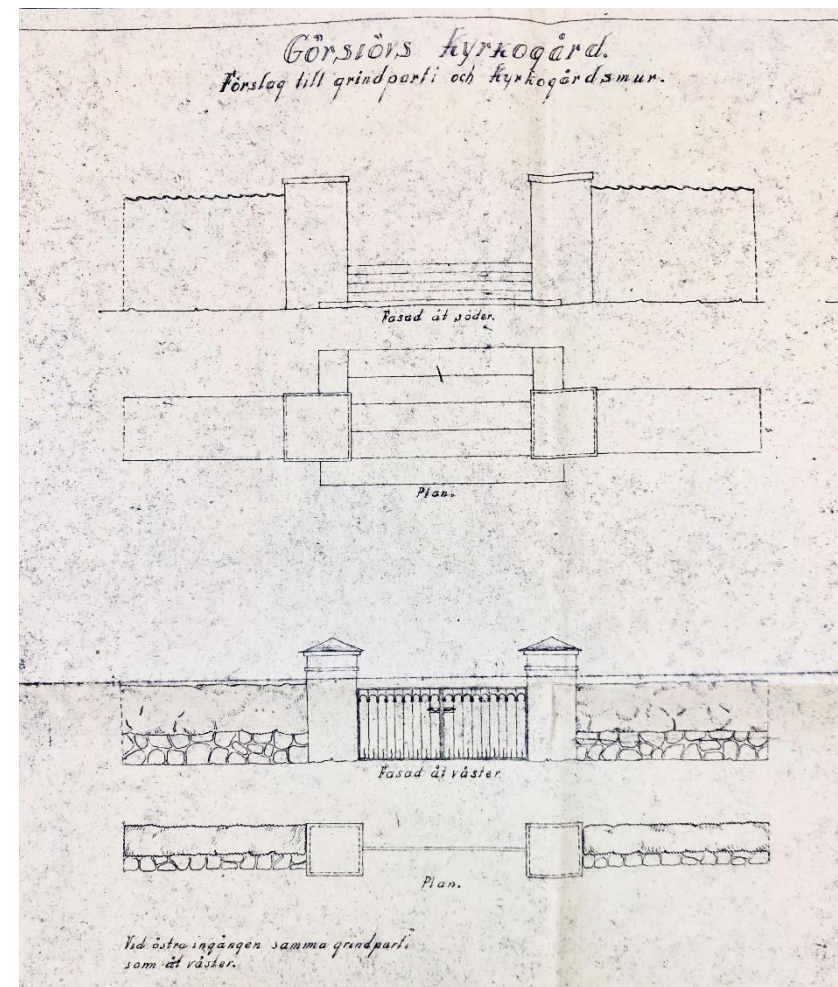
Det norra hörnet av den nyanlagda delen av kyrkogården kan också studeras på ett äldre foto, taget från kyrktornet (se nästa sida).

Utsikt mot prästgården och den nyligen anlagda delen av kyrkogården. Fotograf Bernt Johnsson, årtal okänt men senast 1940 då fotografen avslutade verksamheten. Källa: Carlotta Malmö museer.

Sluttning med trappor ner till gången utmed muren i kyrkogårdens sydvästra del.

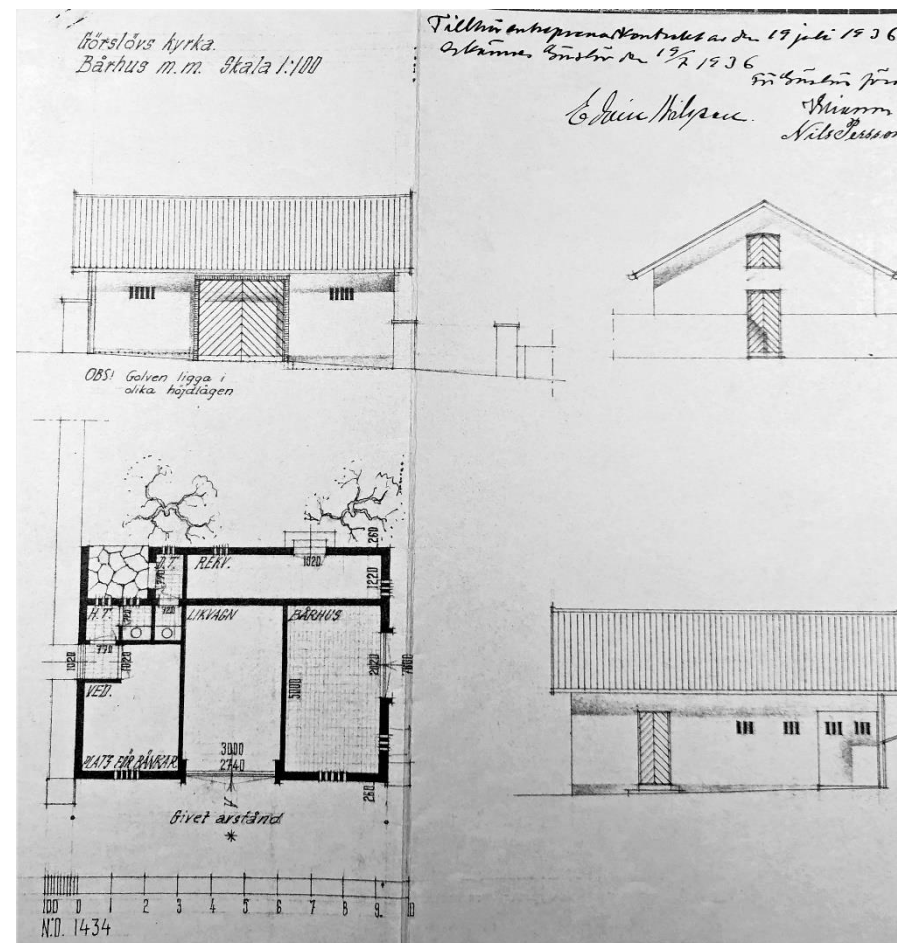
Ritning över grindar och grindstolpar till den nya delen och en ny öppning i den gamla muren med grindpelare och trappa upp till den äldre delen av kyrkogården. Vem som ritat och när är tyvärr oklart. Källa: kyrkoarkivet.

Foto som visar det gamla bårhuset och grinden bredvid. Årtal och fotograf okänt men tiden är från tiden före 1936 då det nya bårhuset uppfördes. Källa: Kulturmiljöbild.

Samma vy som ovan, träden är äldre, grindpelarna har andra tak och bårhuset är ett annat men muren är sig lik.

Detalj från en av Eiler Graebes ritningar från år 1936 över ett nytt bårhus.
Källa: kyrkoarkivet

Beskrivning av kyrkogården

Ritning över Görslövs kyrkogård (redigerad), källa Uppåkra församl ing. Utvalda gravvårdar och gravplatser enligt bilaga 1 är markerade i blått.

Här ser man Görslöv från väster med kyrkan högst uppe i byn. Till höger i bild ser man banvallen efter järnvägen mellan Malmö och Simrishamn och till vänster prästgårdens manbyggnad och oxelallén utmed Görslövs kyrkväg.

Från en trevägskorsning leder Görslövs kyrkväg genom en oxelallé upp till byn och kyrkan.

Omgivningar

Görslövs by med sin kyrka ligger på ett tydligt höjdläge drygt 15 meter över havet. Från kyrkogårdens södra sida är utsikten milsvid. Drygt två kilometer österut ligger utkanterna av Staffanstorp och lika långt är det till Yttre Ringvägen kring Malmö i väst.

Omgivningarna kring byn karaktäriseras av ett utpräglat åkerlandskap där ett äldre vägsystem mellan byarna och ute på ägorna till stora delar är bevarat. Utmed vägar och fältkanter finns flera pilevallar och alléer. En av alléerna är av oxel och står utmed Görslövs kyrkväg. På den kommer man till Görslöv från en trevägskorsning 350 meter väster om byn. Från

korsningen leder de andra vägarna mot byn Tottarp i norr och mot Burlövs by i väster. Görslövs kyrkväg upphör vid kyrkan och fortsätter sedan som en mindre, enskild väg. Genom byn går en av etapperna av pilgrimsvägen Skåne-Blekinge. Från Görslövs kyrka leder den mot Uppåkra i norr eller västerut mot Burlöv.

Norr om kyrkogården ligger den gamla prästgårdens som numera är privatägd. Direkt nordost om kyrkan ligger byns gamla skola som idag är församlingshem. I övrigt omges kyrkogården av öppna hästagar. I byn ligger också två gårdar på sina ursprungliga platser och ett par bostadshus.

Ute i åkerlandskapet kring byn ligger gårdar utspridda i de lägen de flyttades ut till i samband med jordbruksskiftena. Här finns också ett flertal småvatten och våtmarker. Några av dem är så kallade dödisgropar från den senaste istiden, andra ligger i låglänta områden utmed Sege å. Ån har här kvar sitt naturliga lopp och slingrar sig fram bara 150 meter söder om Görslöv. Här bildar ån också gräns mot Särslövs socken i söder. Mellan Sege å och Görslövs by låg tidigare en järnvägslinje mellan Malmö och Simrishamn. Närmsta station låg i byn Djurslöv en dryg kilometer åt öster. Persontrafiken lades ner 1970 men stationsbyggnaden finns kvar i Djurslöv. Den gamla

Den gamla kyrkogårdens norra mur här sedd från utsidan på den nya delen i norr. Infällt är ett äldre foto av muren från tiden innan utbyggnaden av den nya delen.

Muren i väster och söder är uppförd under 1900-talets början.

banvallen ligger också kvar och fungerar idag till viss del som cykelbana.

Kyrkogårdens yttre avgränsning

Kyrkogården omges av murar som är av tre olika åldrar och konstruktion. De runt den gamla kyrkogården fungerar till stor del som stödmurar.

Den äldsta muren

Den äldsta delen av muren står utmed den östra kortsidan och den norra långsidan av den gamla kyrkogården. Därmed bildar muren också gräns mot den nya, norra delen av kyrkogården. Muren är uppbyggd av fältsten och bruk. Flera stenblock ligger synliga med släta ytor i linje med murens ut- och insida. Mellan stenblocken är den fogad, putsad och kalkad. Muren är avtäckad av tre rader av enkupiga taktegelpannor som ligger med fall in mot kyrkogården. På utsidan är

murens höjd ca 170 cm och på insidan meterhög. På murens utsida sitter flera järnkrampor inmurade. I någon av kramporna sitter en järnring, ett ställe där man förr kunde binda upp hästen vid kyrkokesöket.

Mur och staket från 1900-talets början

Utmed hela den södra och västra sidan av den gamla kyrkogården står en mur som är uppförd i samband med en smärre utvidgning vid 1900-talets början (se foton och historik på sidorna 11 och 12). Muren är uppbyggd av fogade, rektangulära, huggna block av grå och röd granit. I murens västra delar ligger något större block som en bredare grund till muren. Dessa sticker ut en bit och ovanpå denna del av blocken ligger en sluttande kant av betong. Muren är avtäckad med gjutna betongskivor som har en svag mittås med lutning åt båda yttersidorna.

På muren står ett staket av svartmålat järn. Stolparna är av gjutjärn, kvadratiska, profilerade och har dekorativa knoppar med växtornament. Mellan stolparna sitter ca två meter långa sektioner av stående plattjärn som är sammanfogade mellan två vågräta band. I murens västra del finns en ingång med en trappa upp mot kyrkan. Söder om ingången sluttar marken brant neråt och här är muren och staketet uppbyggt i fyra sektioner som står i trappstegsform neråt i sluttningen.

Huvudentrén i väster till kyrkan och den gamla kyrkogården.

Mur kring yttersidorna av den nya delen

Kyrkogårdens yngsta mur omgärdar den västra och norra delen av den senaste utvidgningen i norr. Denna del invigdes år 1934 vilket innebär att muren uppfördes strax innan dess. Den är i samma stil som den äldsta muren men betydligt lägre, ca 60 cm hög. Den är murad med fältsten som ligger synlig med en flat utsida. Muren är putsad och vitkalkad mellan blocken. Avtäckningen av denna mur är av råa kalkstensskivor som lutar svagt inåt. På insidan har muren ett tunt, gjutet skal av betong.

Grindar och ingångar

Till kyrkogården finns det fem olika ingångar. Två till vardera den gamla kyrkogården och den nya delen och en mellan de båda.

Till den gamla kyrkogården ligger den äldsta ingången i den norra muren, direkt öster om det gamla bårhuset. Här står två bastanta grindpelare som är metertjocka liksom muren och som är något smalare

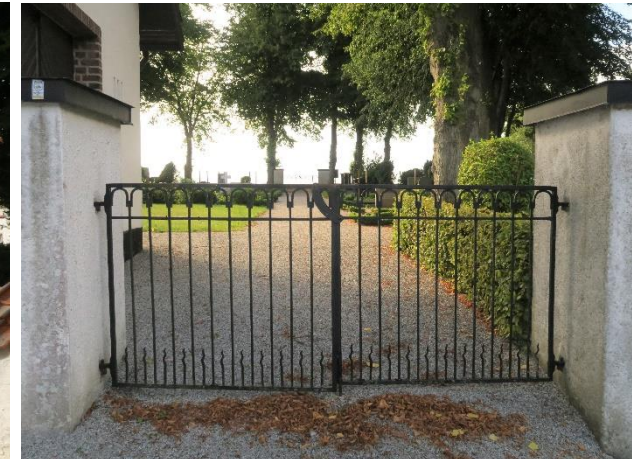

Öppningen i muren mellan den gamla och nya delen.

på bredden. Enligt ett äldre foto (se sidan 15) har pelarna tidigare haft pyramidformade tak och mellan dem har det funnits en dubbelgrind av järn. Idag saknas grinden och avtäckningen är i form av platta plåttak. Ändringen av taken kan ha skett i samband med utbyggnaden av den nya delen av kyrkogården i norr. Där har grindpelarnas tak i alla tre ingångarna en liknande utformning.

På den västra kortsidan av den gamla kyrkogården anlades en ny entré i samband med att dagens mur byggdes i början av 1900-talet. Mellan två höga pelare leder här en tre meter bred trappa i två etapper upp mot kyrkan. Pelarna på ömse sidor om trappan är murade av tegel och putsade. De har pyramidformade tak av betong som kröns av var sin gjuten knopp i betong med samma växtornamentik som dem på stolparna i järnstaketet på ömse sidor.

När den nya delen av kyrkogården anlades gjordes en öppning i den gamla kyrkogårdsmurens norra långsida. I den står två bastanta, kvadratiska och

Grind till den nya delen från parkeringen i öster.

vitputsade pelare med meterbreda sidor. Dessa är något högre än muren och avtäcks av platta, svarta plåttak. Mellan pelarna finns en stentrappa med fyra trappsteg upp till den gamla kyrkogården som här ligger ca 70 cm högre än den nya delen.

Till den nya delen av kyrkogården finns två ingångar. De ligger i linje med varandra, en i väster och en i öster. Mellan öppningarna leder en två meter bred och rak grusgång. Grindpelarna har samma utformning som i uppgången till den gamla kyrkogården. Kvadratiska, meterbreda, vitputsade och med platta, svarta plåttak. I båda grindöppningarna sitter en dubbelgrind av svartmålat järn. I grindbladens ram står täta, smala spjälor. Överst dekoreras de av en rad av rundbågar och nederst av korta, stående och vågformade järn mellan spjälorna.

Grusbelagd infart och trädrad av lindar väster om kyrkan.

Gångar och strukturer

På både den gamla kyrkogården och den nya delen finns ett gångsystem som omger alla kvarter. Gångarna är belagda med ett grått, finkornigt grus. Kring kyrkan ligger istället ett rödfärgat grusmaterial med svarta och gråa inslag.

Belysning och service

I den västra delen av den gamla kyrkogården står tre låga stolpar ute vid muren med fasadbelysning, riktade mot kyrkan. I huvudentrén i väster sitter små lykthus av svartmålat järn på de båda pelarna. Utmed Görslövs kyrkoväg står en rad med tre gatlyktor, i övrigt saknas belysning på kyrkogården.

Utanför det gamla bårhusets östra sida står sopkärler för brännbart och komposterbart avfall. Här finns också en vattenpost med vaser och en vattenkanna. En vattenpost med kanna och tillgång till vaser finns också vid trappan mellan den nya och gamla delen av kyrkogården. I ett öppet utrymme i det gamla

Det gamla bårhuset står längst i öster på den nya delen av kyrkogården.

bårhuset finns redskap och lövkorgar för allmänt bruk.

Utmed kyrkans södra och norra långsida finns bänkar med ryggstöd. En liknande bänk står också framför den gamla muren på den nya delen av kyrkogården.

Parkeringsplatser

Vid kyrkan finns det tre olika platser där man kan parkera. Den största parkeringsytan ligger på andra sidan Görslövs kyrkoväg. Där har församlingen arrenderat en yta med en grusbelagd parkering. Här finns det också en mindre upplagsplats för jord, grus och växtavfall från arbetet på kyrkogården.

Utanför kyrkogårdsmuren i nordöst, mellan församlingshemmet och det gamla bårhuset, finns en mindre parkeringsyta med plats för ett fåtal bilar.

På den breda infarten väster om kyrkan är det också möjligt att parkera. Ytan avgränsas i söder av en

I kvarteret i nordväst på den gamla kyrkogården omges gravplatserna av måbärshäckar, här i höstfärger.

låg, fristående bruksmur som är avtäckad med kalkstensplattor.

Byggnader

Vid den nya delen av kyrkogården ligger det före detta bårhuset. Det ersatte ett tidigare bårhus och uppfördes ett par år efter invigningen av den nya delen av kyrkogården år 1934. Byggnaden är ritad av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe som var verksam i Skåne under 1920- till 70-talet. Den är putsad, vitkalkad och har tegeltak. Dörrar och port är av trä och målade i mörkbrunt. Byggnaden användes ursprungligen som bårhus med ett utrymme för en likvagn. Den dubbla porten till detta finns kvar på den östra långsidan liksom dörren till det förra bårhuset på den norra gaveln. I huset fanns också förråd för ved och kol samt ett herr- och damdass (se ritning sid 15). Idag används huset som förråd av kyrkogårdsförvaltningen. Här finns också ett öppet utrymme med redskap och lövkorgar.

Flygbild från 1975 som visar trädbeståndet på kyrkogården vid samma tid. Källa: Lantmäteriet.

Trädrad av lindar och innanför den en avenbokhäck utmed den norra sidan av den nya delen av kyrkogården.

Formklippta buskar av idegran och friväxande tujor i kvarteret norr om kyrkan.

Träd

På kyrkogården och utmed uppfarten i väster står totalt 27 lindar av något olika ålder. De fem grävsta och äldsta står på den gamla delen av kyrkogården och utgör resterna av en tidigare trädkrans. Utifrån äldre foton är det sannolikt att denna trädkrans har omgett hela den gamla kyrkogården innan den byggdes ut mot norr. På ett flygfoto från 1975 ser man att det vid den tiden växte träd utmed yttersidorna av hela kyrkogården men inte utmed gränsen mellan den gamla och nya delen. Den nuvarande kransen av 13 träd utmed yttersidorna av den nya delen bör vara planterade strax innan invigningen år 1934 (se äldre foto på sid 14). Därmed är de knappt 100 år gamla. De nio lindar som står utmed infarten längst i väster är jämnåriga eller något äldre än dem på den nya delen eftersom de kan ha planterats vid anläggandet av infarten under 1900-talets början. Mer om träden och deras historia finns att läsa i trädvårdsplanen, del 2.

Häckar

De allra flesta gravplatserna på Görslövs kyrkogård omges av häckar av buxbom som är ca 30 cm höga eller lägre. I det nordvästra hörnet av den gamla kyrkogården finns dock ett mindre kvarter (gravplats nr 59-80) där gravplatserna istället för buxbom omges av låga häckar av måbär. I den sydvästra delen av den gamla kyrkogården växer också en rad av fem sektioner av drygt halvmeterhöga ligusterhäckar. De står här utmed den södra sidan av de yttersta gravplatserna. I fyra öppningar mellan häckarna leder korta trappor nerför en slänt till en grusgång innanför den södra muren (se foto sid 14).

På den nya delen av kyrkogården finns två sektioner av avenbokhäckar. De är ca 80 cm höga och står ett par meter innanför den låga mur som omger denna del av kyrkogården. Häckarna står därmed i yttergränsen och ersätter på så sätt buxbomshäckarna på de sidor av gravplatserna som ligger utmed

avenbokhäckarna. I väster har flera plantor gått ut och häcken är inte helt komplett.

Planteringar

Buskar

På den nya delen av kyrkogården finns en ca tre meter bred jordyta mellan den yttre muren och de avenbokhäckar som växer parallellt med muren. I mitten av denna yta står en trädrad av lindar men också en del buskar. Totalt handlar det om ett dussin något inklippta buskar av forsythia, syren och ett par andra, obestämda sorter.

I grässlätten i den sydvästra delen av den gamla kyrkogården växer en låg och utbredd buske av silverberberis.

På drygt ett tjugotal gravplatser på hela kyrkogården finns planteringar av vintergröna buskar. Här finns både idegran, tuja, ädelcypress, himalayaen, en, ädelgran, mahonia, gulbrokig benved och buxbom.

En rödbladig variant av kärleksört och buxbom.

Merparten av buskarna står i par på ömse sidor om gravvårdarna eller är symmetriskt planterade på andra sätt. De flesta av buskarna av idegran är formklippta medan de övriga sorterna i regel är friväxande. Flera av buskarna som står på gravplatserna norr om kyrkan har vuxit upp till nästan trädliknande höjder. På en av gravplatserna på den nya delen står också ett litet sorgeträd av en salix.

Blommande perenner

Av planteringar av blommande perenna växter på gravplatserna i Görslöv är rosor de allra vanligaste och växer på totalt tretton gravplatser. Därefter kommer lavendel och kärleksört som var för sig förekommer på ett tiotal gravplatser. Julros och pion finns på några plaster och enstaka inslag finns också av höstaster, ormbunken träjon, vintergröna, alunrot, tokrevsuga, höstglim och ljung. De allra flesta av dessa växter är omtänkta och traditionellt använda på kyrkogårdar i Skåne.

Planteringar av kärleksört, höstaster och gulbrokig benved.

Det vilda växt och djurlivet

Görslövs by – som en oas i åkerlandskapet

I det gamla odlingslandskapet låg gårdarna samlade i byar som omgavs av ett mosaikartat landskap. Där fanns många små åkrar, slätterängar och utmarker där djuren gick och betade. På ängarna och betesmarkerna växte en rik flora och en varierad vegetation av träd och buskar, även insekts- och fågellivet var artrikt. Detta landskap som man kan studera på de gamla skifteskartorna finns inte mer. Genom de skiftesreformer som inleddes i landet under mitten av 1700-talet delades markerna upp mellan gårdarna. Var och en fick sin mark och många gårdar flyttades ut ur byarna. Sedan dess har odlingen effektiviserats alltmer och landskapet förändrats efterhand som små åkrar, ängar och betesmarker omvandlats till stora åker-tytor. För de vilda växter och djur som lever här idag är alla naturmiljöer och blommande och bärande växter särskilt viktiga. Därför har Görslövs gröna miljöer en betydelsefull roll för den biologiska mångfalden.

Höstglim, här blommande i oktober.

Utöver kyrkogårdens träd, buskar, blommor och gräsytor finns trädgårdar, trädgångar, och flera permanenta gräsytor i byn. Utmed flera vägar växer alléer av lövträd och genom åkerlandskapet slingrar sig Sege å. Ute bland åkrarna finns också flera småvatten och våtmarker bevarade. Allt detta skapar förutsättningar för olika arter av vilda växter och djur. "Skräpmiljöer" som vedupplag, jord- och stenhögar är också viktiga livsrum för olika organismer. Allt detta bidrar till det man kan kalla landskapets gröna infrastruktur, ett nätverk av ekologiskt funktionella livsmiljöer där olika arter kan leva och ha utbyte av varandra. Vägkanter, fältkanter och trädreder har en särskilt viktig roll i det öppna åkerlandskapet eftersom de fungerar som transportleder för växter och djur.

Vilda växter på kyrkogården

På både den gamla kyrkogården och nya delen finns små, klippta gräsytor. På dem finns inslag av blommande och självsådda växter som tusensköna, mask

En bladmatta av revfibbla i gräsyten på den nya delen.

ros, sparvnäva, vitklöver och olika fibblor. När de får möjlighet att blomma är de en viktig pollen- och nektarkälla för olika insekter. När det gäller övrig vild vegetation är förutsättningarna bäst för mossor och lavar. Kyrkogårdens träd, murar, gravvårdar och byggnader bidrar alla med en variation av olika strukturer där mossor och lavar kan växa. Kalkrika underlag är särskilt betydelsefulla liksom de äldre lövträden. På kyrkogårdens lindar växer flera olika lavar. De är inte ovanliga men relativt rikliga och skapar små strukturer och förutsättningar för andra organismer som insekter och landlevande snäckor.

Fåglar, insekter och en och annan mus

På kyrkogården finns en variation av livsmiljöer för olika typer av djur, framförallt de små. De äldre lövträden är särskilt viktiga. Flera av dem har skrymslen och vrår i trädkronorna och vissa har håligheter i stammen. På och av träden lever både insekter, olika fågelarter och fladdermöss. Fladdermöss kan jaga insekter kring trädens kronor i skymningen och

Vägglav (gul) och skrynkelav (grå) på en av många lindar.

kyrkogårdens träd kan också hysa både häckande, flyttande och övervintrande fåglar. Här kan de vila, bygga bo och hitta föda. Kyrkogårdens vintergröna buskar har en särskild betydelse under vinterhalvåret då de fungerar som skydd för fåglar och andra djur. Fågelarter som noterades vid besök i april, augusti och oktober var ringduva, koltrast, talgoxe, pilfink, bofink, hämpling och rödstjärt. Fler arter än dessa rör sig och häckar säkerligen både på kyrkogården och i byn.

Sniglar och snäckor av olika slag är vanliga på kyrkogårdar. Trädgårds- och parksnäcka kan ibland ses på gravstenarna där de betar alger. Blommande perenner som lavendel och kärleksört är rika på pollen och nektar och besöks av pollinatörer som vildbin, humlor, blomflugor och fjärilar. Lindarnas blomning drar också till sig en mängd insekter som i sin tur kan bli föda åt kyrkogårdens fåglar. Skrymslen och vrår på gravplatser och i byggnader erbjuder boplatser och övervintringsmöjligheter för olika djur. I april sågs till exempel rödmurarbin leta boplatser i små sprickor i

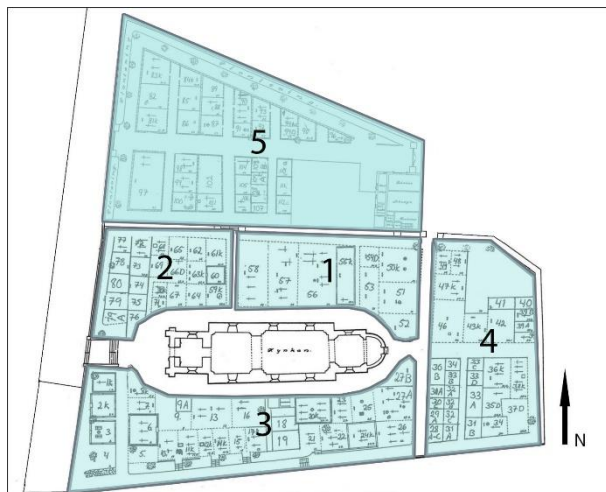

En klunga av skinnbaggen eldlus på en av lindarna.

den gamla kyrkogårdsmuren och vid ett besök i oktober visade sig den dekorativa skinnbaggen eldlus i massförekomst. Eldlusen är särskilt knuten till lind där den äter lindfrön och även övervintrar bland lindlöven. Den äter också döda insekter och är på det sättet ett slags nyttodjur. Även fåglar och smågnagare kan äta lindfrön. I en av stenmurarna observerades ett krypin med mängder av öppnade skal av lindfrön som en mus kan ha festat på.

Områdesbeskrivning

Görslövs kyrkogård har ingen administrativ indelning i kvarter. Gravplatserna ordnas istället in i en löpande nummerserie från 1 till 112. För att underlätta den översiktliga beskrivningen har kyrkogården här delats in i fem olika områden enligt kartan nedan. Indelningen baseras på att varje område har karaktärsdrag som bidrar till att det på olika sätt skiljer sig från de övriga.

Karta över delområde 1 till 5 i områdesbeskrivningen. För en större kyrkogårdskarta se sidan 17.

Område 1

Området ligger inom den gamla kyrkogården, utmed större delen av kyrkans norra sida.

Struktur och gravplatsskaraktär

I område 1 finns endast nio gravplatser. De flesta av dem tillhör å andra sidan kyrkogårdens allra största. De flesta är familjegravar. Förutom tre gravplatser

Område 1 sett från öster. I förgrunden syns tre ovala gravkar och bakom den närmsta gravvården står fyra av kyrkogårdens fem äldre kalkstensgravvårdar.

som ligger i rad utmed den östra kortsidan ligger de övriga med hela sin längd över områdets bredd vilket motsvarar ca 10 meter. Alla gravplatser är grusbelagda och med undantag av en gravplats med stenram omgärdas de av buxbomshäckar. Det finns inga grusgångar här men gravplatserna är lättillgängliga från de omgivande grusgångarna.

På gravplatserna finns flera planteringar av vintergröna buskar. På ett par gravplatser i väster står formklippta idegranar som är symmetriskt planterade. På

andra står friväxande tujor som börjat anta trädliknande dimensioner. På en gravplats längst i öster står istället två par sockertoppsgranar.

Planteringar av blommande växter framför gravvårdarna är begränsade till några få exemplar av rosor och lavendel. En del av dem står i mindre planteringsytor som omgärdas av buxbom. På gravplats nummer 50 ligger tre ovala gravkar som tidigare bör ha haft planteringar.

Gravvårdar

Gravvårdarna står här i huvudsak vända mot öster. Merparten av områdets gravplatser är familjegravar med gravvårdar av olika ålder och stilar och som representerar flera generationer. Flera av dem har koppling till socknens lantbruk. På gravplatser i områdets östra del finns några av kyrkogårdens allra äldsta gravvårdar. Det är totalt fem kalkstensgravvårdar som står på tre olika gravplatser. Gravvårdarna är av typisk, äldre skånsk modell. De har alla inskriptioner på båda sidor. Detta var brukligt på tiden fram till 1800-talets mitt då kyrkogårdarna inte hade några avgränsade platser utan gravvårdarna stod fritt i en enhetlig gräsyta. På det sättet var de tillgängliga att läsa från båda sidor.

I övrigt sätter olika typer av högresta gravvårdar av marmor, granit och blankpolerad diabas sin prägel på området. De representerar flera olika stilar och tidsåldrar, framförallt från 1800-talets mitt till 1900-talets början. Flera av dem är hantverksmässigt bearbetade. Tiden från 1900-talets mitt och framåt representeras av några få stående, låga och breda gravvårdar av blankpolerad diabas eller granit.

Område 2

Området ligger i den gamla kyrkogårdens nordvästra hörn.

Struktur och gravplatskaraktär

Områdets 23 gravplatser är alla grusbelagda och av ungefär samma storlek av ca 10 m². De omgivande grusgångarna ger åtkomst till de flesta av gravplatserna. En kort grusgång leder också söderifrån in till gravplatserna i mitten.

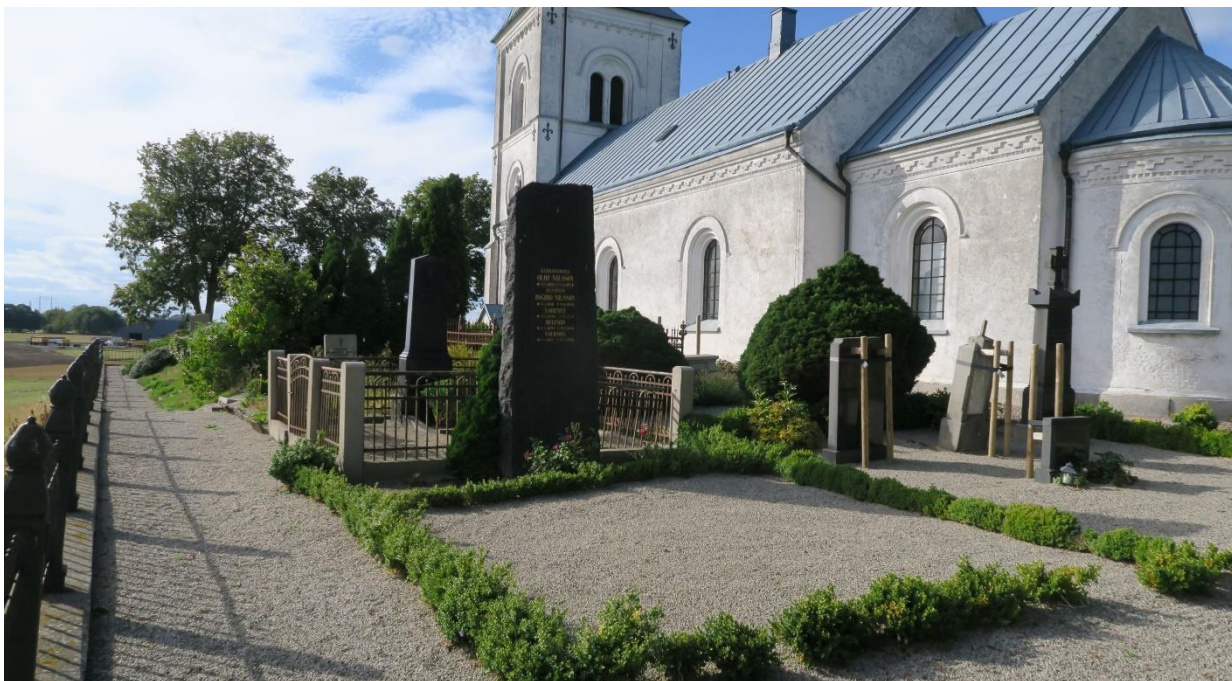
Område 2 sett från öster. Här har måbärshäckarna kring gravplatserna börjat anta höstfärger.

Till skillnad från övriga delar av kyrkogården omges gravplatserna i den här delen av låga häckar av måbär. Ett undantag är dock en gravplats med stenram. Gravplatserna nummer 73-76 har slagits samman till en gemensam yta och åtskiljs inte av häckar.

Utöver måbärshäckarna är planteringarna här begränsade till buskplanteringar på tre av gravplatserna. Ett par av ädelcypress, ett par av lågväxande enbuskar och ett par av friväxande buxbomsbuskar av olika höjd. Av blommande växter finns enstaka exemplar av de omtyckta kyrkogårdsväxterna kärleksört och julros på ett par av gravplatserna.

Gravvårdar

Liksom i angränsande område 1 står gravvårdarna här vända med framsidan mot öster. Jämfört med det andra området är huvudintrycket dock annorlunda. Gravplatserna är mindre och så är även gravvårdarna. Flera av dem är från 1800-talets slut och 1900-talets början, av diabas, smala och höga och står på enkla eller dubbla socklar. Andra gravvårdar är av ljus eller röd granit och från 1900-talets början och framåt. Av dessa är flera låga och breda med raka eller svagt avrundade krön.

Område 3 sett från öster. I bildens borte del syns grässlänten nedanför gravplatserna i sydväst.

Område 3

Denna del av kyrkogården ligger utmed kyrkans hela södra sida. Härifrån har man en milsvid utsikt över det öppna odlingslandskapet i söder.

Struktur och gravplatskaraktär

I denna långsträckt rektangulära område finns 27 gravplatser varav två är uppdelade till vardera två platser. Storleken på gravplatserna är varierande från ca 10 kvadratmeters yta till drygt 25. Gravplatserna ligger tätt tillsammans utan åtskiljande gångar men är till största delen tillgängliga från omgivande grusgångar. Undantaget är raden av gravplatser utmed den

sydvästra delen som ligger med den södra sidan vänd mot en brant grässlänt. Ovanför slänten står en drygt halvmeterhög ligusterhäck. I jämna mellanrum i häcken finns öppningar till fyra små stentrappor som leder mellan gravplatserna och grusgången nedanför slänten. Längst i väster ligger fyra gravplatser i rad utmed kyrkogårdsmuren. Dessa åtskiljs från de övriga av en bred grusgång.

Alla gravplatser grusbelagda och merparten omges av buxbomshäckar. Här finns också totalt sex gravplatser som istället har låga stenramar. På fyra av dessa finns gravstaket och på en har ramen stenstolpar med hängande järnkedjor däremellan.

Planteringarna på gravplatserna består förutom buxboms- och ligusterhäckar framförallt av olika vintergröna buskar som tuja, ädelcypress, idegran och små ädelgranar. De flesta är friväxande och asymmetriskt planterade på gravplatserna. Här finns också inslag av buskar som syren, mahonia och måbär. På några gravplatser finns planteringsytter som avgränsas av buxbomshäckar eller låga stenramar. Planteringar av blommande växter är begränsade. Här finns dock några inslag av omyckta kyrkogårdsväxter som rosor, lavendel, pion, julros och av ormbunken träjon.

Gravvårdar

De flesta av gravsättningarna i området är från 1900-talets första hälft. Flera av gravvårdarna är från tiden kring sekelskiftet och i en monumental stil i form av obelisker eller bautastensformer. Här finns också flera påkostade gravanordningar med stenramar och gravstaket. I övrigt finns ett varierat inslag av gravvårdar från sent 1800-tal i nygotisk stil, av enklare, medelhöga och smala gravvårdar av både diabas, grå och röd granit och några senare låga, breda gravvårdar med raka krön.

Den södra delen av område 4 med en stor, äldre lind i det sydöstra hörnet.

Område 4

I den gamla kyrkogårdens östra del ligger två mindre delområden med gravplatser. De skiljs åt av en grusgång i östvästlig riktning. Dessa båda delarna har här avgränsats som ett gemensamt delområde. I beskrivningen nedan omnämns de som den södra och den norra delen.

Struktur och gravplatskaraktär

I området finns sammanlagt 31 gravplatser varav 20 ligger i den södra delen. Gravplatserna är alla grusbeklagda och omges till största delen av buxbomshäckar.

I den södra delen är gravplatserna utlagda i nord-sydligt liggande rader. I väster ligger en sektion av dubbla rader och i öster en med tredubbla rader. Mellan de två sektionerna leder en smal grusgång i

nordsydlig riktning. Gravplatserna i den dubbla raden är genomgående små, från ca 4 m² och uppåt. Gravläggningarna är här från 1900-talets senare del och framåt. I den östra sektionen med tre rader är gravplatserna av något olika storlek och ålder. På de större finns äldre gravläggningarna varav ett par är från tidigt 1900-tal.

I den norra delen är gravplatserna få och de flesta har äldre gravläggningar. På gravplats 46 finns två av området äldsta, från 1869.

Tillsammans med utsikten från den södra delen bidrar tre stora lindar innanför den gamla kyrkogårdsmuren till att ge den här delen en särskild karaktär. En av lindarna står nära kyrkogårdens sydöstra hörn och de andra två står innanför muren i norr.

Planteringarna är utöver buxbomshäckarna begränsade. På tre gravplatser står friväxande buskar i par av ädelcypress, en och buxbom. Utöver detta finns det planteringar av blommande växter som kärleksört, lavendel, rosor och alunrot på de yngre gravarna. I den nordöstra delen av området finns en gräsyta på drygt 60 kvadratmeter som idag inte är indelad i gravplatser. I samma del finns också en uppställningsplats för undanställda gravvårdar varav flera är av äldre ålder (se foto på sidan 37).

Gravvårdar

Gravvårdarna är av olika åldrar och stilar. Flest är de som tillkommit under 1900-talets senare del och fram till idag. De finns framförallt på de mindre gravplatserna i den södra delen. Dessa yngre gravvårdar är i regel av enkel utformning och mindre storlek. De är liggande eller stående och av ljusgrå eller röd granit. I kontrast till dessa finns några få och mer monumentala gravvårdar. De representerar stilar som var populära kring det förra sekelskiftet. En i bautastensformat, en obelisk, en med ett stort kors på ett högt fundament och en fjärde är utformad i klassicistisk stil med ett brutet tak. Utöver dessa finns inslag av äldre gravvårdar av enklare utformning, höga och smala eller låga och breda, flera av dessa är av diabas.

Område 5

Området omfattar den nyare del av kyrkogården som ligger direkt norr om den gamla kyrkogården och som invigdes år 1934.

Struktur och gravplatskaraktär

Denna del av kyrkogården har till största delen kvar sin ursprungliga struktur med gravplatser som ligger i nord-sydliga rader på ömse sidor om en central huvudgång. Längst i väster ligger två enkelrader med större gravplatser. Intill en gräsyta i sydväst ligger ytterligare en enkelrad, här med mindre gravplatser. I övrigt är raderna dubbla med gravplatser av något olika storlek som ligger i rygg mot varandra. Ursprungligen anlades rygghäckar i mitten av de dubbla raderna (se sidan 13-14), dessa finns dock inte kvar idag. Varje sektion av gravplatser omgärdas av grusgångar.

Vid anläggningen anlades tre rektangulära gräsytor i områdets södra del med avsikten att kunna bli framtida gravplatser. En av dessa ytor återstår. Den är ca 70 m² stor och ligger framför det gamla bårhuset i öster.

Samtliga gravplatser är grusbelagda. Förutom en gravplats med en stenram omges de övriga av buxbomshäckar. På flera gravplatser, framförallt i den södra delen, finns planteringsytor som är avgränsade av stenramar eller låga buxbomshäckar.

På flera av gravplatserna finns buskplanteringar av vintergröna växter. Vanligast är idegran och ädelcypress men här finns också gulbrokig benved, en, tuja och sockertoppsgran. De flesta står i par på ömse sidor om gravvårdarna. Idegranarna är formklippta och övriga buskar är friväxande. Vid en gravplats står också ett mindre sorgeträd av salix.

Större delarna av område 5, här sett från öster.

Av blommande växter finns framförallt planteringar i den södra delen av området. Här växer lavendel, kärleksört och rosor men även enstaka exemplar av höstaster och höstglim.

Gravvårdar

Av uppenbara skäl är gravvårdarna i denna del av kyrkogården inte äldre än från tiden för invigningen 1934. Den äldsta gravvården är från samma år och är rest över kyrkoherde Karl Gustav Koch som avled bara några dagar innan invigningen. Områdets gravvårdar utgörs framförallt av liggande hällar och av låga, breda gravvårdar i ljus granit med välvda eller raka krön. Till de äldre gravvårdarna på denna del av

kyrkogården hör också ett antal högre och smalare vårdar av polerad diabas eller ljus granit. Här finns också en unik gravvård i vit marmor i form av en livsten krönt av ett stort kors.

Kyrkogården – titlar som berättar

Ett besök på Görslövs kyrkogård kan förutom att ge en kultur- och naturupplevelse också väcka tankar och frågor om de människor som vilar här. Inte bara gravvårdens utformning, namn på de avlidna och deras ålder kan berätta, det gör också de olika titlar som förekommer på gravvårdarna.

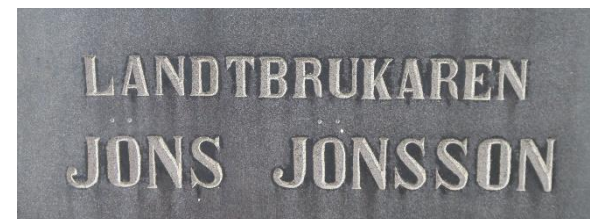
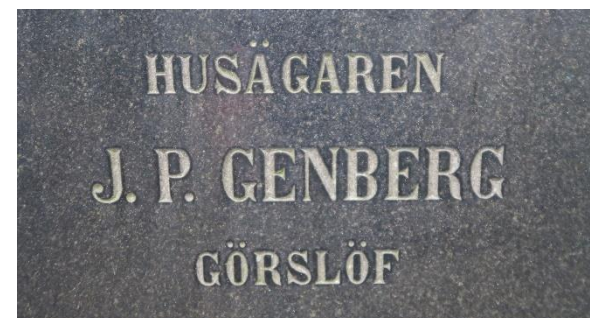
Vid inventeringen av kyrkogården noterades alla titlar på gravvårdarna, totalt 104 stycken. 31 av dem representerar gifta kvinnor med titlarna hustrun, enkan eller makan. Merparten av dem har varit knutna till socknens lantbruk. Denna något anonyma titel representerar säkert många kvinnor med viktiga nyckelroller i driften av gårdar och hushåll. Även bland de manliga titlarna dominerar de med koppling till lantbruket. Bland dessa är lantbrukare, rusthållare, dräng och hemmansägare. De utgör 31 i antal vilket inte är oväntat i denna utpräglade jordbruksbygd.

Variationen bland övriga titlar är stor. Flera är kopplade till kyrkan med titlarna kyrkoherde, kyrkovård och kantor. Andra representerar offentliga tjänstemän som tullförvaltare, häradsdomare, nämndeman och arkivarie. Titeln banbiträde kan ha en lokal koppling då den tidigare järnvägen från Malmö till Simrishamn hade en station i grannbyn Djurslöv. Lokala kan också titlarna folkskollärare, handelsträdgårdsmästare och husägare vara. Titlarna professor, riksdagsman, direktör, sjökaptän och fabrikkör antyder däremot att dessa personer var knutna till bygden men var verksamma på annan ort i sitt yrkesliv. Bland hantverkare förekommer titlarna smedmästare, smedarbetare, snickare och målare.

Bruket att representeras med en titel på gravvården är ovanligare idag men ett par senare titlar i Görslöv är homeopat och kommunalarbetare.

Titlar på gravvårdarna på Görslövs kyrkogård.
Antal av varje förekommande titel anges inom parentes utom för dem som bara finns på en gravvård.
Titlarna återges med sin ursprungliga stavning.

Hustrun (29)	Direktör
Lantbrukare (28)	Professorn
Kyrkovärden (4)	Snickaren
Dottern (3)	Köpmän
Husägaren (2)	Enkan
Nämndemannen (2)	Sonen
Kyrkoherde (2)	Riksdagsmannen
Hemmansegaren	Handelsträdgårdsmästare
Handlanden	Sjökaptän
Lantgreve	Smedarbetaren
Mälaren	Tullförvaltare
Barnmorska	Banbiträde
Smedmästaren	Homeopat
Arkivarien	Fabrikkören
Spannmålshandlaren	Kommunalarbetare
Gossen	Folkskolläraren
Flickan	Syster
Kantorn	Förmannen
Drängen	Rusthållaren
Makan	Häradsdomare
Döttrar	

Kyrkogårdens kulturhistoriska och biologiska värden

Värdebeskrivning

Kulturhistoriska värden

Görslövs by har en lång historia. Här har människor levt i flera tusen år. I närheten av byn finns flera fynd av boplatser och gravanläggningar. Framförallt är det från yngre stenålder men även brons- och järnålder. Sedan tidig medeltid har kyrkan och kyrkbyn fungerat som sockencentrum.

Även om tre av byns sex gårdar flyttades ut ur byn i samband med skiftesreformer under 1800-talet finns en äldre bystruktur bevarad. Här finns kyrkan och kyrkogården med medeltida ursprung, prästgården och ytterligare två gårdar liksom det gamla skolhuset kvar på sina ursprungliga lägen. Här står också ett par nya hus på gamla tomter och bygatan har kvar sin ursprungliga sträckning. Allt detta bidrar till en historisk kontinuitet där olika byggnader och strukturer i landskapet visar på ett tidsmässigt djup i byn och landskapet runtomkring.

Den gamla delen av kyrkogården som bör ha varit i bruk sedan kyrkan byggdes på 1100-talet har spår från olika tidsperioder och är tillsammans med kyrkan av central betydelse för både byns och socknens historia. Denna har därför både **lokalhistoriska** och **samhällshistoriska värden**. Även om den gamla kyrkogården byggts ut i två omgångar har den till stor del kvar den rektangulära form som de äldsta kartorna visar liksom en äldre mur utmed den norra och östra sidan. Den gamla kyrkogården har idag en gestaltning som präglas av en tradition från 1800-talets mitt med gravplatser som är grusbelagda och som omges av välklippta häckar av buxbom, i en del även av måbär. Den nya delen av kyrkogården som är anlagd på 1930-talet har även den en liknande

Flygbild över Görslövs by år 1938, sett från öster. Foto AB Flygtrafik Bengtsfors, källa Carlotta, Kulturen Lund.

gestaltning men i något modernare form med bredare gångar och en lägre mur. Kring den nya delen finns en lika traditionell trädkrans. Här är den av lind. Resten av en äldre trädkrans av lind finns även på den gamla kyrkogården. Detta bidrar till hela kyrkogårdens **åldersvärde** och **arkitekturhistoriska värde**. På kyrkogården finns spår av äldre strukturer bevarade. Framförallt är det i form av äldre kalkstensgravvårdar med text på båda sidor vilket vittnar om en tidigare tradition av en friare placering av gravvårdar vilket har ett **åldersvärde**.

På kyrkogården finns en stor variation av gravvårdar och gravplatser från olika tidsperioder. De präglas av olika material, tillverkningstekniker och formspråk vilket har ett samlat **konst- och arkitekturhistoriskt**

värde. Några vårdar är från tiden innan den industriella tillverkningen satte igång en bit in på 1900-talet och har **hantverksmässiga värden**. På den gamla delen av kyrkogården finns flera gravplatser med påkostade stenramar, gravstaket och monumentala gravvårdar. På flera gravplatser växer vintergröna buskar som tillsammans med övriga planteringar förhöjer kyrkogårdens karaktär. Detta bidrar till kyrkogårdens **miljöskapande värden**.

Olika gravvårdar - en värdefull helhet

Det är inte enbart de äldsta, största eller mest konst- och hantverksmässigt tilltalande gravvårdarna som är värdefulla. Det är minst lika viktigt att uppmärksamma såväl små, enkelt utformade gravvårdar som de som präglas av sentida stilar och ideal. En återlämnad gravvård från 1950-talet kan tyckas inte vara tillräckligt ålderdomlig, och inte lika intressant att bevara som hundraårig vård av diabas rest under början av 1900-talet, men kan också tillskrivas värden. Man ska inte heller glömma att även de yngre gravvårdarna kommer att ha ett åldersvärde i framtiden och kan då berätta en historia om vår egen nutid. Det viktiga är sammanfattningsvis att mångfalden av gravplatser- och vårdar bevaras för att kunna tydliggöra olika tiders samhällsstrukturer, stilideal och värderingar.

I Bilaga 1 redovisas och värderas ett urval av kulturhistoriskt intressanta gravplatser- och vårdar på Görslövs kyrkogård. Viktigt att poängtera är att detta är just ett urval. Dessa gravvårdar representerar något av den variation av gravvårdar av olika stiltyper, material och historia som finns på kyrkogården idag.

Social- och samhällshistoriska värden

I Görslövs sockens historia ryms många människoöden. Vissa är representerade med påkostade gravplatser och gravvårdar som vittnar om personernas ställning i samhället. Andra antyder berättelser om alltför tidig död och andra familjetragedier. Dessa gravplatser kan ha både **personhistoriska** och **lokalhistoriska värden**. Andra gravvårdar har också en viktig roll i berättelsen om socknen och dess historia. Inskriptioner med titlar som lantbrukare, hemmansägare och rusthållare berättar om en lång jordbruks-tradition och rymmer **samhällshistoriska värden**.

Detalj från en äldre kalkstensgravvård över en av byn Görslövs rusthållare som avled 1852 vid 30 års ålder.

Det gör även titlar med koppling till socknens olika hantverkare och tjänstemän. Andra människoöden representeras av anonyma vårdar eller finns inte alls synligt representerade. Men det som inte syns berättar också något om dåtiden. Ett exempel på detta är få kvinnliga gravplatser och att kvinnliga yrkestitlar saknas vilket berättar något om kvinnans ställning i samhället genom historien. Kvinnornas faktiska roll och inflytande som nyckelpersoner i driften av gårdar och hushåll är inte tydlig men värd att reflektera över. Även människor med lägre social ställning kan sakna representation. En äldre vård rest över en dräng med angiven titel är ett av undantagen. Kvinnors gravplatser, äldre, enkla vårdar och titlar har därför **socialhistoriska värden**.

Biologiska värden

Görslövs by ligger omgiven av ett intensivt odlat landskap. Där är det ont om vilda växter och djur. Därför är kyrkogårdens träd, buskplanteringar, blommande växter och gräsytor extra viktiga för det vilda växt-

och djurlivet. Till det bidrar byns övriga trädmiljöer, permanenta gräsytor och trädgårdar.

Blommande träd som kyrkogårdens lindar, buskar och blomsterplanteringar lockar till sig insekter. I träd, buskar och häckar kan också fåglar hitta en plats att häcka och söka skydd. Gamla lövträd är av särskilt stor betydelse för olika naturvärden. Några av kyrkogårdens träd är gamla, grova och har stamhåligheter och uppfyller därmed kriterierna för särskilt skyddsvärda träd. Därför har de en stor betydelse för artrikedomen av insekter, landlevande snäckor, mossor och lavar. Skrymslen och vrår i byggnader, murar och på gravplatserna bidrar också med livsrum. På det sättet fungerar kyrkogården och byn i övrigt som en oas i det öppna åkerlandskapet. I närheten finns platser med liknande betydelse. Det är framförallt gårdsmiljöer och villabebyggelse med träd och trädgårdar liksom alléer och trädtrader. Via fältkanter, vägrenar och lufttrummet kan dessa miljöer ha kontakt med varandra. Man kan kalla det landskapets gröna infrastruktur. Ett nätverk av naturmiljöer som på olika sätt har utbyte av varandra och en gemensamt stor betydelse för det vilda växt- och djurlivet.

Trädgårdssnäcka på en gravvård av marmor.

delse för det vilda växt- och djurlivet.

Kulturreliktväxter

Under senare år har växter som är starkt sammankopplade med människan, men som riskerar att försvinna, uppmärksamats extra. Det rör sig om arter som vi en gång har odlat och använt till husbehov.

En del av dessa följeslagare blir vi aldrig av med som exempelvis kirskål. Andra finns det bara ett fåtal individer och populationer kvar av, nu som levande fornminnen. De sistnämnda finns ofta på kyrkogårdar, vid prästgårdar och andra äldre gårdar och löper stor risk att försvinna för gott med några oaktsamma spadtag eller efter en dusch med ogräsmedel. Hjärtstilla, äkta vallört, humle, murreva och gul nunneört är exempel på känsliga arter att hålla utkik efter. De kan vara svåra att upptäcka. Rådet är att tänka en extra gång om du ser en växt som inte liknar någon annan och att fråga någon som kan känna till den.

NordGen - Nordiskt Genresurscenter, är en nordisk institution för bevarande och hållbart nyttjande av växter, husdjur och skog. Bland annat inom kunskapsområdet kulturreliktväxter. I Sverige finns NordGens huvudkontor på SLU i Alnarp.

Murreva växer på en gravplats på sankt Peters kloster kyrkogård.

Gul nunneört växer på en gravplats på Löderups kyrkogård.

Bevarande och underhåll

På kyrkogårdskartan till höger anges kyrkogårdens bedömda värdekategorier genom färgmarkeringar. Bedömningen ligger till grund för olika riktlinjer för bevarande och underhåll med syftet att bevara och utveckla de olika värdena. I bedömningen används två värdekategorier: "Områden med höga kulturhistoriska värden" och "Områden med stor betydelse för kyrkogårdens karaktär" där den första är den högsta värdekategorin.

Obs! Åtgärder som inte kan karaktäriseras som normalt underhåll, till exempel omläggning eller avveckling av gångar, gravplatser eller ersättande av växtmaterial såsom träd, rygghäckar eller buxbomshäckar är tillståndspliktiga och kräver prövning hos Länsstyrelsen. Det gäller också flyttning eller borttagande av gravvårdar och andra gravanordningar. Vid osäkerhet om vad som gäller, kontakta alltid Länsstyrelsen. Vård- och underhållsplanen kan fungera som ett planeringsunderlag för tillståndsansökan i dessa fall.

Bevarande

 Områden med höga kulturhistoriska värden.

Samtliga delar ska bevaras och underhållas utifrån följande riktlinjer:

- Gravplatserna bevaras vad gäller storlek.
- Gravplatsernas omgärdning av buxboms- eller måbärshäckar, stenramar och gravstaket bevaras och underhålls.

- Gravplatsernas grustäckning bevaras och underhålls med material i samma fraktion och färg.
- Kyrkogårdens grusbeläggning och yttre begränsningar av murar och häckar bevaras och underhålls.
- Gravvårdarna ska så långt möjligt bevaras på sin ursprungliga plats.
- Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar ska bevaras på sin ursprungliga plats. Vårdarnas livslängd ska förlängas så långt det är möjligt genom

underhåll och vid behov kvalificerad rengöring och konservering.

- Återlämnade gravplatser kan återtas genom att ny gravläggning anpassas till de befintliga förutsättningarna.

Områden med stor betydelse för kyrkogårdens karaktär

I områdena, som har stor betydelse för kyrkogårdens karaktär men som kan tåla vissa förändringar, gäller följande riktlinjer:

- Gravplatserna bevaras vad gäller storlek. Undantag kan göras om det är välmotiverat och inte påverkar den grundläggande strukturen negativt.
- Gravplatsernas omgärdning av buxbom eller stenramar bevaras och underhålls.
- Kyrkogårdens grusbeläggning och yttre begränsningar av murar och häckar bevaras och underhålls.
- Gravplatsernas grustäckning bevaras och underhålls med material i samma fraktion och färg.
- Gravvårdarna bör i första hand bevaras på sin plats.
- Kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar ska bevaras på sin ursprungliga plats. Vårdarnas livslängd ska förlängas så långt det är möjligt genom underhåll och vid behov kvalificerad rengöring och konservering.
- Återlämnade gravplatser kan återtas genom att ny gravläggning anpassas till de befintliga förutsättningarna.

Underhåll – gäller båda värdekategorierna

Växtlighet

- Växtlighet på kulturhistoriskt värdefulla gravplatser och gångstråk bör förnyas vid behov med samma växtmaterial som det befintliga.
- Äldre och unika växtsorter bör i första hand vårdas och få stå kvar på gravplatserna även sedan

de har återlämnats. De kan som ett alternativ bevaras genom att flyttas och förnygras på annan plats på kyrkogården.

- För bevarandet av äldre växter bör man informera nya gravrättsinnehavare om deras värde.
- Kulturhistoriskt värdefull växtlighet som pioner, ormbunken träjon, kärleksört och lavendel bör identifieras och skyltas/märkas eller markeras i skötselplan för att säkra skötsel och förnygring.
- Planteringar av vintergröna buskar på gravplatser har både kulturhistoriska och biologiska värden, de bör bevaras så långt möjligt och ersättas med nya av samma sort om de av någon anledning behöver tas bort.

Trädvård

I trädvårdsplanen (del 2 till denna plan) för kyrkogården föreslås åtgärder som väger in både biologiska värden och kulturhistoriska aspekter. Flera av kyrkogårdens gamla träd uppfyller kriterierna för att tillhöra kategorin särskilt skyddsvärda träd.*

I Rapporten *Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd - Mål och åtgärder 2012-2016* finns det mål och åtgärder som särskilt gäller för Svenska kyrkans arbete med värdefulla träd på kyrkogårdar och begravningsplatser. Dessa är följande:

- Antalet särskilt skyddsvärda träd inom kyrkogårdar, gårdsmiljöer och på kyrkans mark i tätorter minskar inte på grund av avverkning, där alternativ finns.
- Beskärning och stabilisering som metod för att bevara särskilt skyddsvärda träd är väl spridd och används normalt i arbetet med dessa träd.

- I majoriteten av all nyplantering används det eller de trädslag som är mest värdebärande och typiskt för traktens kulturlandskap.
- Trädvårdsplaner med nödvändiga åtgärder för att vidmakthålla särskilt skyddsvärda träd finns framtagna och tillämpas inom minst 70 % av kyrkogårdarna inom förvaltningen i Götaland och södra Svealand från och med samma år.

*Särskilt skyddsvärda träd omfattar jätteträd med en stamdiameter på mer än 1m, mycket gamla träd som är äldre än 140/200 år (beroende på trädslag) och ihåliga träd med stamdiameter på mer än 40 cm.

Djurliv

Genom att planera långsiktigt och agera med eftertänksamhet kan man ta väl hand om kyrkogårdens naturvärden. Samtidigt värnar man om det upplevelsevärde som kyrkogården har för besökande.

- Med hänsyn till kräldjur som kan övervintra i frostfria lägen inne i murar bör renovering av under sommarmånaderna.
- Med hänsyn till fåglar och eventuella fladdermöss bör åtgärder som berör träd och häckar endast utföras under september till och med november månad.
- Om det legat ris och löv en längre tid i kompost bör man vara försiktig då den ska tömmas. Vänta med att ta bort komposthögar till i maj så störs inte några igelkottar.
- Sträva efter att bevara och utveckla förekomsten av blommande växter som gynnar pollinerande insekter som bin, fjärilar och blomflugor. Exempelvis lavendel, kärleksört och isop.

Åtgärdsbehov

Åtgärdsbehov

Här sammanfattas de åtgärdsbehov som har noterats på kyrkogården. Även tillgänglighetsaspekter berörs och åtgärder som kan gynna växt- och djurlivet föreslås. Syftet är att bevara och utveckla kyrkogårdens karaktär och värden med fokus på både kulturhistoriska och biologiska aspekter. Vissa åtgärder kan kräva tillstånd från Länsstyrelsen. Samråd med Länsstyrelsen är alltid att rekommendera i planeringsstadiet av sådana åtgärder som kan medföra förändringar. Länsstyrelsen avgör om prövning krävs enligt 4:e kapitlet i Kulturmiljölagen.

För mer allmänna och fördjupade skötselråd, fakta och riktlinjer när det gäller löpande underhåll liksom hänsyn och åtgärder för att gynna växt- och djurlivet på kyrkogårdarna hänvisas till bilagan *Rekommendationer för vård och underhåll*.

Tillgänglighet

- En parkering som är reserverad för rörelsehindrade bör markeras vid ingången bredvid det gamla bårhuset eftersom det endast är härifrån man kan ta sig till kyrkporten utan att behöva gå i trappor.
- Placera gärna en vagn avsedd att dra vattenkannor med vid vattenposten utanför ingången vid det gamla bårhuset.
- För tillgänglighetens skull är det viktigt att kyrkogårdens grindar är lätta att öppna och stänga, alternativt alltid står öppna.

Yttre begränsningar

- På den äldsta muren är avtäckningen av tegelpannor skadad på flera ställen med spruckna eller försvunna pannor. Byt ut/ersätt dessa så snart

På ett par ställen har avtäckning av tegelpannor på den gamla muren spruckit och lossnat.

- som möjligt för att slippa fuktinträngning, frostsprängning och andra fuktrelaterade skador på muren.
- Den äldsta muren har behov av rengöring och kalkning och till viss del behövs också översyn och åtgärder av sprickor och bortfallet bruk/puts.
- Vid en av de stora lindarna i den nordöstra delen av den gamla kyrkogården ligger en jordhög nära muren. Denna behöver tas bort eftersom den riskerar att skada både muren och trädets rotsystem.
- På stenmuren utmed den södra långsidan och västra kortsidan av den gamla kyrkogården finns sprickor och bortfall i de betongdelar som är monterade på murens framsida vilket behöver ses över.

Här möts tre murar av olika ålder och med olika behov av åtgärder mot sprickor i muren, i avtäckningen och i betongdelar.

- Delar av det järnstaket som står på muren i föregående punkt är i behov av rostskyddsbehandling och ommålning.
- Övertäckningen av kalkstensskivor på den nya kyrkogårdsdelens yttre mur har vissa skador. Framförallt gäller det utmed den västra sidan där flera skivor har spruckit och behöver ersättas med nya.
- Avenbokhäckarna i den västra delen av den nya delen av kyrkogården har stora luckor. Här bör återplantering med ny avenbok göras för att återställa enhetliga häckar.

Pelare vid trappan till kyrkan med sprickor i ytskiktet.

Ingångar och grindar

- Årlig översyn av järngrindar med rengöring från grönalger, rostskyddsbehandling och ommålning vid behov.
- På pelarna på ömse sidor om trappan upp mot kyrkan har ytterbeklädningen av betong/puts

En av stentrapporna i sydväst med sättningar i stegen. Ovanför trappan rostiga och hängande kedjor.

börjat spricka upp och visar tecken på att falla av vilket behöver åtgärdas.

- Ett av stagen till ledstången i trappan vid ingången i väster har lossnat och behöver sättas fast igen, inte minst av säkerhetsskäl.

Vägar och gångar

- Gångarna på hela kyrkogården är i bra skick. Grus fylls på vid behov och hålls packat med tanke på framkomligheten. Nytt grus ska vara av samma fraktion och färg som befintligt.
- I den nordvästra delen av den gamla delen av kyrkogården finns fyra stentrappor i en brant grässlänt. Flera av stegen visar tecken på sättningar vilket gör trapporna osäkra att gå i. Detta behöver ses över, framförallt eftersom det inte finns några räcken utmed dessa trappor.

Buxbomshäckar i behov av förnyring och gravvårdar som tillfälligt säkrats inför omdubning.

Gravplatser

- Påfyllning av grus ska göras med samma fraktion och färg som befintligt.
- Vid buxbomshäckarna görs påfyllning med grus med försiktighet så att gruset inte hamnar högt upp på stammarna.
- På flera gravplatser finns buxbomshäckar som visar tecken på sjukdom, försvagning eller avdöd av plantor. Detta behöver hållas under uppsikt och åtgärdas vid behov. Behovet av näringstillförsel kan gärna undersökas genom jordprov.
- Söder om kyrkan finns fyra gravplatser med gravstaket och ett med pelare och järnkedjor. Med undantag av ett gravstaket som är i gott skick är de övriga mer eller mindre angripna av rost vilket behöver åtgärdas med rostskyddsbehandling och målning för att kunna bevara dem på längre sikt.

Fyra av fem kalkstensgravvårdar norr om kyrkan.

Uppställningsplats för undanflyttade gravvårdar i den gamla kyrkogårdens nordöstra hörn.

Gravvårdar

- Generellt ska stabiliteten av de stående gravvårdarna kontrolleras regelbundet enligt anvisningar från Centrala Gravvårdskommittén och åtgärdas vid behov.
- På ett par gravplatser norr om kyrkan finns fem stående gravvårdar av kalksten från 1800-talets första hälft. De tillhör alla kyrkogårdens äldsta gravvårdar. Flera av dem är påverkade av vittring och/eller har sprickor. Alla har text på båda sidor. Ofta är texten svårsläst eller har fallit bort på grund av ytvittring. En vård har brutits av och ligger delvis ner. I lapidariet i nordost finns ytterligare en vård av samma slag men som ligger i sina tre beståndsdelar. Alla dessa gravvårdar behöver dokumenteras och kvarvarande inskriptioner skrivs ner av kulturhistoriska skäl. De behöver också undersökas av en stenkonservator för att bedöma status och vilka åtgärder som kan bidra till att de så långt som möjligt kan bevaras för framtiden.

- Utöver de stående kalkgravvårdarna finns också två liggande gravhällar av kalksten. En har det angivna dödsåret 1709 och är bevarad i sin helhet. Den ligger vid kyrktornets södra yttervägg. Den andra är ett större fragment och ligger på gravplats nr 47. Dessa båda bör liksom de stående kalkgravvårdarna dokumenteras och ses över av en stenkonservator.
- I det nordöstra hörnet av den gamla kyrkogården har borttagna gravvårdar ställts, och lagts undan. Några av dem står lutade mot muren vilket delvis har skadat murens tegeltäckning. I samma område finns en gräsklädd yta som inte är ianspråktagen för gravplatser. Möjligheten att här skapa ett mer organiserat och tillgängligt lapidarium bör övervägas. Här finns gravvårdar av olika ålder, material och stilar som på ett bättre och mer värdigt sätt skulle kunna lyftas fram och visas upp och på så vis tillföra kyrkogården ytterligare värden.

Byggnader

- Det gamla bårhuset har en stor betydelse för helhetsmiljön och platsens historia. Därför är det viktigt med ett löpande och gott underhåll.
- Vid inventeringstillfället noterades att hängränorna behöver rensas och att trädörren i den södra gaveln är i dåligt skick vilket behöver åtgärdas.

Planteringar

- På några gravplatser finns äldre, vintergröna buskar som vuxit sig höga och/eller breda. De bör så långt möjligt bevaras genom beskärning eller uppstamning om de blir för vidlyftiga. Behöver de ändå avvecklas är det viktigt att nya buskar av samma, eller liknande, sorter planteras på samma plats för att bevara både kyrkogårdens karaktär och naturvärden.
- Plantera gärna blommande växter i överlämnade gravkar och tomma planteringsytor. En tät plantering kan vara lika lättskött som öppen jord.

Mur och trädkrans kring den nya delen av kyrkogården

Träd

- Trädbeståndet ses regelbundet över enligt föreslagna åtgärder i trädvårdsplanen.
- För synpunkter och förslag som berör återplantering av trädbeståndet på kyrkogården, se trädvårdsplanen.
- Samråd med länsstyrelsen ska tas innan större åtgärder utförs på träd med höga naturvärden och eventuellt biotopskydd, detta gäller de flesta av kyrkogårdens träd. Kontakta alltid länsstyrelsen för säkerhets skull.

Djurliv

Det finns flera åtgärder som skulle kunna gynna både insekt- och fågellivet på kyrkogården:

- **Fågelbad** är en av de mest tacksamma och enkla åtgärder för fågellivet. Lämpliga platser är framförallt på kyrkogårdens gräsytor. Ett väl utformat fågelbad ska helst vara ca 2 cm grunt, och gärna stort så att många småfåglar kan bada

Blommande kärleksört, rik på pollen och nektar.

- samtidigt. Helst ska det stå en bit ovanför markytan för att undvika risken för kattattacker. I närheten kan det gärna finnas buskage eller andra sittmöjligheter där fåglarna kan vänta på sin tur eller skaka av sig efter badet.
- Många hålhäckande fåglar gynnas av att man sätter upp **fågelholkar**. Främst är det svartvit flugsnappare, talgoxe, blåmes, nötväcka och stare som accepterar en konstgjord boplats. På Görslövs kyrkogård finns flera träd att välja på. Undvik att spika i dem, häng istället upp holken med plastklädd ståltråd kring en gren eller kring stammen. Använd holkar med plåtskydd kring ingångshålet för att undvika predation av ägg och ungar.
 - Tillgången till **pollen – och nektarrika växter** är ett grundläggande behov för ett flertal insekter. I det åkerlandskap som omger Görslövs by är blommande växter en bristvara. Genom att välja blommande planteringsväxter med rätt egenskaper kan man både tillföra vacker och doftande

Blommande tusensköna på den gamla kyrkogården.

- blomning och göra en god insats för mångfalden. Många av de lämpliga växterna är både lättskötta och blommar större delen av säsongen. Förslag på flera sådana, perenna, växter finns i spalten längst till höger på nästa sida.
- **Ängsskötsel** är en enkel åtgärd som kan tillföra värden både för växt- och djurlivet. På båda de små gräsytor som finns på kyrkogården finns flera arter av lågväxande, blommande växter. Genom att spara gräset från klippning under vår och sommar släpper man upp de blommande växter som redan finns där. Klippes gräsyrtornas ytterkanter eller en genomkorsande gång kan de ändå se skötta ut medan övriga delar kan få blomma fritt till glädje för både insekter och fåglar. Klippning med uppsamling behöver sedan göras varje år mot slutet av växtsäsongen för att bevara blomrikedomen. Det är också viktigt att gräsyrtorna inte gödslas eftersom en mager och näringsfattig gräsmark i regel blir mer örtrik.

Förslag på planteringsväxter

Prydnadsväxter som gärna kan användas i planteringar på kyrkogårdar är sådana som blommar länge och/eller är vintergröna. Traditionellt sett har blå och vita blommor använts på kyrkogårdar medan röda har undvikits med undantag av röda rosor och den rödrosa kärleksörten. **Några av de traditionella växterna är:**

Funkia – *Hosta*, tålig och med dekorativt bladverk, ibland blommande. En traditionell sort är exempelvis gravfunkia, *Hosta crispa*.

Hortensia – *Hydrangea macrophylla*, har en lång blomningstid.

Höstflox – *Phlox paniculata*, sorten 'Ingeborg från Nybro' är från 1930-talet och är Grönt kulturarv®-perenner.

Julros – *Helleborus*, är vintergrön och passande.

Järnek – *Ilex aquifolium*, har förknippats med Kristus törnekrona och passar därför i kyrkogårdssammanhang. Finns i olika varianter, även som mindre träd.

Jättedaggkäpa – *Alchemilla mollis*, inte en traditionell kyrkogårdsväxt men är tålig och bra som marktäckare.

Kinesisk kärleksört – *Sedum spectabile*. Sorten 'Granlunda' som är en Grönt kulturarv®-perenn har rosa eller vita blommor.

Kärleksört – *Sedum telephium* ssp maximum är egentligen mer traditionell än *Sedum spectabile* i kyrkogårdssammanhang. Den är låg och har röda blommor

Lagerhägg – *Prunus laurocerasus*, är vintergrön och blommande.

Lök- och knölväxter – (*Colchium autumnale*), krokus (*Crocus* ssp), snödroppe (*Galantus nivalis*), kejsarkrona (*Fritillaria imperialis*), brunröd daglilja (*Heimerocallis fulva*), morgonstjärna (*Ornithogalum umbellatum*).

Murgröna – *Hedera helix*, vintergrön, blommande, förr vanlig för att skapa murgrönekullar.

Ormbunke – traditionella och tåliga sorter är träjon *Dryopteris filix-mas* och strutbräken *Matteuccia struthiopteris*.

Rosor – Det finns gamla rosor som kallas för kyrkogårdsrosor i Sverige, *Rosa × francofurtana*. Sorten 'Frankfurt' är en av de äldsta. Det är tålig och kan klara magra jordar och skuggiga lägen. Andra traditionella sorter är tehybriden 'Gruss an Aachen' och floribundarosen 'Else Poulsen'.

Vintergröna – *Vinca minor*, traditionella sorter är vintergröna med blå blommor eller *Vinca minor* 'Alba' med vita blommor. Båda är marktäckare.

Perenner med varumärket Grönt kulturarv® har odlats i Sverige sedan före 1940. De har lång odlingstradition, intressant kulturhistoria och bra odlingsegenskaper. Sorterna har valts ut i ett projekt som drevs av Programmet för odlad mångfald, POM. Perenner registrerade som Grönt kulturarv® bevaras i den svenska genbanken.

Växter som är rika på pollen och nektar är särskilt betydelsefulla för fjärilar, humlor, bin och blomflugor. Alla dessa pollinatörer är till stor nytta för oss människor när de också besöker våra bärväxter och fruktträd. Utan pollinatörer - inga jordgubbar och äpplen!

Här föreslås några lättskötta pollen- och nektarväxter. De flesta är tåliga, doftar gott och blommar hela sommarsäsongen:

- Lavendel – *Lavandula angustifolia*.
- Stäppsalia – *Salvia nemorosa*.
- Isop – *Hyssopus officinalis*
- Lammöron – *Stachys byzantina* (blommande sorten)
- Kärleksört – *Sedum spp*
- Kantnepeta – *Nepeta spp* även kallad kattmynta, finns i flera olika varianter.
- Vädd – olika sorter, t ex japansk vädd – *Scabiosa japonica* som är en låg variant (20-30 cm) och höstvädd *Scabiosa caucasica*.
- Timjan – *Thymus spp* – olika sorter. De krypande kan bli marktäckande medan de buskliknande håller sig på sin plats.
- Värtörel – *Euphorbia cyparissias*.
- Praktröllika – *Achillea filipendulina*
- Världjung – *Erica Carnera*

Målsättning och utveckling

Kyrkogården som helhetsmiljö

Hela Görslövs kyrkogård bedöms vara ett område med höga kulturhistoriska värden vilket ställer krav på varsamhet och eftertänksamhet i arbetet med att förvalta, underhålla och utveckla kyrkogården.

- Kyrkogårdens struktur och planläggning med indelning i kvarter och gångstråk ska bevaras. De grusade gångarna ska bevaras och underhållas med likvärdiga material. Infattningshäckarna av buxbom ska bevaras i möjligaste mån.
- Kulturhistorisk värdefulla gravvårdar ska bevaras, underhållas och vårdas.
- Kyrkogårdsmurens konstruktion ska bevaras och underhållas.
- Trädkransen och övrig vegetation på kyrkogården ska kontinuerligt vårdas och ersätts i möjligaste mån med samma art som tidigare. En förnygring bör påbörjas inom en nära framtid för att säkerställa varandet av ett trädbestånd och en trädkrans även för framtiden när de äldre träden gått ut.
- Kyrkogårdens grindar och grindstolpar ska vårdas och underhållas
- Återlämnade och/eller nedlagda gravvårdar som av sakkunnig anses ha kulturhistoriskt värde bör dubbas om och återmonteras.
- Församlingen bör framledes vara lyhörd för potential till förbättring och utveckling av kyrkogårdens värden

Yttre avgränsningar

- Kyrkogården omges av tre olika murkonstruktioner vilka behöver kontinuerlig tillsyn för att man ska upptäcka sprickbildning i puts, bruk eller dylika försvagningar som kan tyda på att en närmare utredning krävs.

Grusbeläggning och gångar

- Gångarnas hållfasthet och skötselåtagande bör kontinuerligt ses över och utvärderas. Där gångarna och grusbeläggningen är av sämre kvalitet kan och ska ytor läggas om på ett branschmässigt adekvat sätt med en överbyggnadsdimensionering som tar hänsyn till både tillgänglighet och skötsel såväl som kulturhistoriska värden.
- Ny singel ska vara av samma fraktion och färg som tidigare. Detsamma gäller stenmjöl som används i överbyggnaden under singellagret vid eventuell omläggning.

Gravplatser och gravvårdar

- Vid återlämning av gravar bör församlingen överväga att renovera de gravar som har singelbäddar med nytt stenmjölslager och singel. Detta skulle underlätta skötseln och öka upplevelsen av att gravarna är välvårdade.

Vegetation och Djurliv

- Trädbeståndet på kyrkogården ses över regelbundet, förnygras och förvaltas i enlighet med föreslagna åtgärder i trädvårdsplanen.
- Det ska strävas efter att kyrkogården ska vara lummig och rogivande för att skapa livsrum för det djurliv som tar sin tillflykt till våra kyrkogårdar. Åtgärder som till exempel att placera ut fågelholkar, plantering av pollen- och nektarrika

perenner på grönytor och/eller återlämnade gravplatser, anläggning av blomsteräng eller anläggning av faunadepå bör utredas och övervägas i möjlig mån.

Tillgänglighet

- Gångarnas överbyggnadsdimensionering bör kontinuerligt ses över och åtgärder vid omläggning av gångsystem ska inte bara ta hänsyn till den kulturmiljömässiga aspekten utan ska också syfta till att förbättra tillgängligheten.
- Om möjligt bör församlingen överväga att anlägga/utmärka en parkering för personer med funktionshinder i anslutning till kyrkogården.

Förbättring av drift och skötsel på kyrkogården

- Med hjälp av aktuella arbetsvolymmätningar samt branschaktuella rön, säkerställa att kyrkogården sköts på ett effektivt sätt utan att göra avkall på arbetsmiljö samt ekologisk eller ekonomisk hållbarhet i arbetet
- Medvetandegör kyrkogårdspersonalen gällande ovan nämnda aspekter samt stimulera till att personalen löpande ska identifiera aspekter som kan förbättra drift och skötsel.

Ordförklaring

Kulturhistoriska kriterier

Arkitektoniskt värde

Grundar sig på estetiska egenskaper och kvaliteter såsom gestaltning, proportioner och helhetsintryck. Det kan tillämpas på gravvårdar samt hela kvarter eller kyrkogårdar.

Arkitekturhistoriskt värde

Formgivning som är tidstypisk (rep.) eller ovanlig för sin tid. Det kan avspeglas i gravvårdarnas utformning, storlek, material, yttäckning eller kringgärdning såsom smidesstaket eller stenram. Det kan även tillskrivas gravkvarterens respektive kyrkogårdens struktur och form med stora sammanhängande gräsmattor eller smala grusgångar.

Hantverksmässigt värde

Utgår från gravvårdar som visar en hög hantverkskicklighet eller speciell tillverkningsmetod. Det berör ofta äldre gravvårdar och utsmyckningar som vanligtvis inte är industriellt tillverkade, såsom kalkstens- och marmorvårdar, gjutjärnskors eller smidesstaket.

Konstnärligt värde

Har sin grund i det arkitektoniska uttrycket, men med betoning på dekor och utsmyckning. Det kan exempelvis röra sig om en gravvård med en uthuggen dekor eller en skulptur.

Kulturhistoriskt värde

Definieras som den kunskap eller förståelse som kan inhämtas både från materiella och immateriella

företeelser. Som exempelvis olika händelser, historiska sammanhang eller människors skilda livsvillor. Dessa kan exempelvis avspeglas i gravkvarter eller gravplatsers utformning.

Lokalhistoriskt värde

Berättar om ortens historia ur ett lokalt perspektiv. Det kan vara gravvårdar resta över personer som haft betydelse i bygden, titlar med tydlig lokal koppling, gårdsnamn eller inskriptioner som berättar om lokalt betydelsefulla händelser.

Miljöskapande värde

Grundar sig på en sammanhållen miljö eller ett objekts läge. Exempelvis kan en gravvårds placering vara särskilt betydelsefull för helhetsintrycket på kyrkogården eller inom ett visst gravkvarter.

Samhällshistoriskt värde

Berättar om samhällets historia utifrån ett lokalt, regionalt eller nationellt perspektiv. Det kan exempelvis vara gravvårdarnas utformning, inskriptioner eller yrkestitlar som berättar om tidigare samhällsförändringar och företeelser.

Socialhistoriskt värde

Beskriver människors villkor och deras sociala ställning i samhället under olika tider. Det kan ta sig uttryck genom gravvårdars placering, storlek, material, yrkestitlar och inskriptioner. Även avsaknaden av inskriptioner, titlar eller bestående gravvårdar berättar om tidigare sociala villkor som klasstillhörighet och genus.

Symbolvärde

Kan skapas avsiktligt eller omedvetet. Kyrkor har ofta ett symbolvärde kopplat till deras långgående

funktion och placering. Gravvårdar kan istället ha inskriptioner som förmedlar en händelse med symbolisk innebörd.

Åldersvärde

Utgår ifrån en kyrkogårds, gravkvarters eller gravvårds ålder. En gravvård rest före mitten av 1800-talet har ett starkt åldersvärde då de är fåtaliga, men även gravvårdar tillkomna under senare delen av 1800-talet samt början av 1900-talet kan inneha ett sådant värde.

Rödlistan

Rödlistan är en lista på hotade och nära hotade arter som sammaställs av flera expertkommittéer vid Artdatabanken/SLU i Uppsala och uppdateras vart 5:e år.

Rödlistans kategorier:

CR Akut hotad (Critically endangered)

EN Starkt hotad (Endangered)

VU Sårbar (Vulnerable)

NT Nära hotad (Near threatened)

Källmaterial

Litteratur

Andréasson, Anna, 1982. *Gravvårdar i sten – ett mångskiftande kulturarv*. Stad & Land 184. Alnarp.

Andréasson, Anna, Guldager Christiansen, Hans, Hjorth Bjerregaard, Tino och Ansebo, Lena, 2013. *Kulturrelikväxter – levande fornminnen och hur vi bevarar dem*. NordGen. Tillgänglig: https://www.nordgen.org/ngdoc/plants/publications/kulturrelikplanter/CRP_sv_web_2013.pdf

Bauman, Karin & Hallberg, Göran (red.) 1997. *Skånska kyrkor*. Kristianstad: Skånes hembygdsförb.

Bucht, Eivor (red.), 1992, *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, Movium Alnarp.

Carlsson, Åke & Hultengren, Svante (red), 2009, *Kyrkogården – en Noas ark*, Naturcentrum Stenungsund.

Cserhalmi, Niklas, 1998. *Fårad mark: handbok för tolkning av historiska kartor och landskap*. Stockholm: Sveriges hembygdsförb.

Mossberg, Bo & Stenberg, Lennart 2003, *Den nya nordiska floran*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Sandell, Angela, *Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar 2012*, Stad och Land 182, Movium, Alnarp.

Sjöbäck, Mårten, 1936, *Skåne, färdvägar och vandringsstigar utgående från statsbanorna*. AB Seelig & co.

Sveriges stenindustriförbund SSF, 2005, *En handbok om natursten, Gravvårdar*, Johanneshov.

Sörensen, Ann-Britt, 2005, ”Begrepp i begravningsverksamheten 2005.” i *Gröna Fakta* 5/2005. Movium, Alnarp.

Sörensen, Ann-Britt & Wembling, Mona, 2007, ”Minnenas trädgård – om kyrkogårdens form och växter.” ur *Stad och Land 173*, Movium, Alnarp

Ingeborg Hammarskjöld-Reitz Arkitektbyrå AB, 1995. *Staffanstorps – ung kommun i uråldrig kurlurbygd*, Kulturminnesvårdsprogram för Staffanstorps kommun.

Otryckta källor

Vård av gravstenar – Riksantikvarieämbetet: <http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/504/9789172096721.pdf?sequence=5>

Muntliga källor

Ann-Mari Jansson kyrkogårdsvaktmästare och kyrkovaktmästare i Uppåkra församling

Hemsidor

Fornsök <http://www.raa.se/hitta-information/fornsok-fmis/>

Historiska kartor, Lantmäteriet: <https://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>

Carlotta, kulturen i Lund: <http://carl.kulturen.com/>

Kulturmiljöbild: http://kmb.raa.se/cocoon/bild/public_search.html

Gravar.se <http://gravar.se/>

Riksintressen för kulturmiljövården – Skåne Län: <http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/>

Artportalen: <https://www.artportalen.se/ViewSighting/Search-Sighting>

Rödlistan: <https://www.artdatabanken.se/var-verksamhet/roedlistning/>

Artskyddsförordningen: <http://www.noti-sum.se/rnp/sls/lag/20070845.htm>

Handbok för artskyddsförordningen, del 1: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-0160-5.pdf>

Biotopskyddsområden, Naturvårdsverkets handbok: <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/0100/978-91-620-0176-6/>

Kristianstad 2020-11-25
Karin Hernborg

Bilaga 1 – Kulturhistoriskt värdefulla gravplatser- och vårdar

Kulturhistoriskt värdefulla gravplatser- och vårdar (se kyrkogårdskarta på sidan 17):

Här redovisas och värderas ett urval av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser- och gravvårdar. Viktigt att poängtera är att detta är ett urval. Några gravvårdar är unika, andra representerar flera med liknande utformning. Alla ingår de i den variation av gravvårdar och gravplatser av olika ålder, material och karaktär som finns på Görslövs kyrkogård. Alla kan de tillskrivas värden och ingår i det större sammanhang som skapar kyrkogårdens historia och karaktär.

Gravplats nummer	Gravvård, beskrivning	Inskriptioner	Gravplats och växtlighet	Värdering
3	Gravplatsens livsten är infogad i en hög stengavel på gravplatsens bortsida. Den är av ljusgrå granit och har en grovhuggen yta. Krönet är vinklat och har en dekoration av ett malteserkors i en cirkel. Textfältet består av en bågformad, slät yta där texten är upphöjd och blankpolerad. På gravplatsen ligger även två gravkar av grå granit. På deras slutande framsida finns text som är upphöjd och blankpolerad.	På livstenen: FÖRMANNEN N.G NYMANS FAMILJEGRAV På gravkaren: NILS NYMAN 1883-1967 TEKLA NYMAN 1885-1953 EMELIA LARSSON 1861-1927	Gravplatsen omges av en stenram som liksom livstenen är av ljusgrå granit. På den bortsidan ansluter två slutande sektioner mot den centrala livstenen och bildar en hög gavel. I övrigt omges gravplatsen av låga stenramar som liksom livstenen och gaveln är har grovhuggna yttersidor och en slät ovan sida. I hörnen och mellan ramens sektioner står fyrkantiga, låga pelare med avrundade krön. Gravplatsen är grusbelagd och saknar planteringar.	Gravplatsen representerar en av åtta med stenramar på kyrkogården Fem av de övriga har gravstaket. Detta är en av de mer arbetade med låga pelare mellan sektionerna och med en gavelformad stenkonstruktion där livstenen är infogad. Gravanordningen är unik i sitt slag på kyrkogården och i en stil och konstruktion som representerar en period under 1930-60-talet. Detta och förekomsten av två gravkar har ett arkitekturhistoriskt värde . <i>Åtgärdsförslag:</i> Se över sättningar i ramen och plantera gärna blommande perenner i gravkaren.
10	Gravvårdens livsten är rektangulär, tillverkad av betong och har en infälld textplatta av marmor. På denna är texten grunt inhuggen. Livstenen har haft ett lågt, vinklat krön av betong som är nerplockat och ligger på gravvårdens baksida. Livstenen står på dubbla socklar av sandsten och underst av granit.	A. HJ. ALFONTZ * 22/10 1864 † 29/11 1945 HUSTRUN ANNA * 17/2 1866 † 16/11 1923 HUSTRUN HULDA AUGUSTA * 6/8 1877 † 22/1 1935	Gravplatsen saknar fysiska avgränsningar och består av en öppen grusyta. Framför gravvården, som står vänd mot öster, ligger en rektangulär planteringsram som är grusbelagd.	Gravvården är till sin utformning av betong och marmor unik för kyrkogården och även rent allmänt av det ovanligare slaget. Den har därför ett arkitekturhistoriskt värde . <i>Åtgärdsförslag:</i> Återmontera livstenens krön och plantera gärna blommande perenner i planteringsramen framför gravvården.

13	Gravvården är av marmor och har ett spetsbågigt krön i nygotisk stil. Krönet dekorerats av ett skulpterat kors som omges av en eklövskrans med rosett. Livstenens textplatta är rektangulär, upphöjd och upptar större delen av livstenens nedre del. Livstenen står på en sockel av marmor som i sin tur vilar på en något bredare sockel av grå granit.	LANTBRUKAREN SVEN JAKOBSSON * 19/6 1821 † D. 22/5 1902 HUSTRUN KERSTIN MICHAELSDOT. * 29/1 1821 † D. 12/1 1890	Gravplatsen är grusbelagd och omges av buxbomshäckar. På samma gravplats och i linje med denna gravvård står en något yngre gravvård i form av en bautasten. Båda är vända med framsidan åt öster.	Gravvården är den enda i sitt slag på kyrkogården. Den är i en stil med inspiration från både gotik och klassicism med ett avskalat formspråk vilket ger den ett arkitekturhistoriskt värde. Den skulpterade ekkransen på livstenens krön tillför ett konstnärligt och hantverksmässigt värde.
20	Gravvården som står centralt på gravplatsen är i form av en högrest obelisk. Själva obeliskens vilar på en hög mellansockel som i sin tur står på en något större sockel. Alla delar är tillverkade av diabas och är blankpolerade. På mellansockelns alla fyra sidor är texten grundt inhuggen. På detta utsnitt av generalstabskartan över Skåne ser man Görslövs kvarn nordväst om byn.	NILS HANSON GÖRDSLÖFS KVARN * 18/3 1780 † 14/1 1840 HUSTRUN GERTRUD ANDERSDOTTER * 15/5 1777 † D. 22/2 1851 HANS NILSSON * 3/4 1811 † 25/11 1881 HUSTRUN KARNA PERSDOTTER * 18/12 1819 † 20/12 1895 NILS HANSSON GÖRDSLÖFS KVARN * 11/6 1842 † 8/5 1925 GOSSEN PER HANSSON * 21/2 † 15/12 1851 FLICKAN MARIA HANSSON * 30/4 1857 † 25/1 1858	Gravplatsen är grusbelagd och saknar planteringar. Den omges av ett gravstaket av järn som är monterat på en stenram av grå granit. Staketet har tätt stående, smäckra järnribbor. Dessa är av två olika höjder och har monterats ihop av liggande järnband. Alla ribbor avslutas uppåt av treuddiga liljeformer. I överkanten har staketet ett liggande band av cirkelformer mellan ribborna och staketets stolpar har överst en smidd dekoration på samma tema av blad- och cirkelformer. Staketet visar spår av att ha varit målat med silverfärg men är idag starkt rostpåverkat.	Gravplatsen är en av fyra med gravstaket på kyrkogården. Staketet har med sin utformning med smidesdetaljer ett hantverksmässigt värde. Gravvården är av obeliskform, tidstypisk för en period mellan 1800-talets mitt och 1900-talets början. Gravplatsen har med sitt järnstaket från 1800-talet och sin lika tidstypiska gravvård ett arkitekturhistoriskt värde. Med sina inskriptioner berättar gravvården en intressant historia. Här vilar tre generationer av mjölnare som varit verksamma på Görslövs kvarn som låg bara 400 meter åt nordväst från byn. Den visar också en mörkare sida i form av den barnadödlighet som en av familjerna drabbades av. Gravvården har på detta sätt också ett lokalhistoriskt och samhällshistoriskt värde. Åtgärdsförslag: Järnstaketet rostskyddsbehandlas och målas om. Gravvården har sättningar och behöver ses över av både estetiska, och säkerhetsmässiga skäl.

23	Gravvården är utförd i en kombination av svart diabas och ljus granit. Graniten bildar ett rektangulärt fundament. På detta står två sidopelare av samma bergart. Pelarna flankerar den centrala livstenen som är av blankpolerad diabas. Stenens krön har en tredelad, avrundad form och är dekorerat av ett grunt inhugget kors som omges av en geometrisk ornamentik i art deco-stil. På livstenens större del är inskriptionerna över de avlidna inhuggen och underst finns en bård av det klassiska motivet ”löpande hund”.		Gravplatsen är grusbelagd och avgränsas mot gravplatsen i söder av ormbunken träjon. I öster angränsar den mot järnstaketet på gravplats nr 20 och i väster står en låg häck av buxbom. Mot grusbeläggningen utanför kyrkan i norr finns spår av en tidigare avgränsning av buxbom. I en planteringsram framför gravvården växer röda rosor och i grusbeläggningen nära gången utmed kyrkan står en låg buske av mahonia.	Gravvården har till sin utformning och dekor flera stildrag kopplad till art deco som var en populär stil under 1900-talets början. Detta ger gravvården ett arkitekturhistoriskt värde . Den speciella utformningen med de skulpturala pelarna och den centrala livstens dekor har också ett konstnärligt värde .
25	Gravvården är i form av en liten rektangulär platta av marmor. Den har en dekor i form av fyra små medaljonger av brons som är infällda i vardera hörnet. Texten är grunt inhuggen i plattan som här ligger bredvid en större, stående gravvård av ljus granit.	BANBITRÅDE NILS ARVID LINDBERG * 29/1 1890 † 6/12 1856 Hustrun ANNA * 10/7 1899 † 23/5 1970	På gravplatsen som är grusbelagd växer två stora ädelcypresser. I söder gränsar en gravplats med ett gravstaket och i öster och väster avgränsas gravplatsen av buxbomshäckar. I gränsen i norr står stammarna efter en utgången buxbomshäck. Vid den stående gravvård som den här ligger bredvid finns planteringar av både kärleksört och lavendel.	Gravvården är av samma utformning som de plattor av marmor som ofta sitter på gravvårdar av kombinerade material från 1800-talets andra hälft. En fråga är om den kan ha suttit på en sådan med avseende på makens dödsår. I vilket fall kan hans titel ha en koppling till den närliggande, nerlagda järnvägen med station i Görslöv. Gravvården har därför ett lokalhistoriskt värde .
34	Gravvården är hög och smal och av diabas. På livstenen ligger ett vinklat krön och på dess mitt finns ett inhugget, symmetriskt växtornament som påminner om en egyptisk återgivning av papyrus. På livstenens polerade framsida är texten grunt inhuggen med namnen utförda i ett äldre typsnitt.	MÅLAREN Lars Olsson * 13/4 1856 † 4/12 1921 HANS MAK BARNMORSKAN Mathilda Olsson * 25/2 1880 † 27/8 1931	Gravplatsen är grusbelagd och omges av buxbomshäckar. Gravvården står på den västra sidan och är vänd mot öster. Framför denna finns ett rektangulärt planteringskar som är fyllt av kärleksört. På gravplatsens östra sida finns en entré i form av en järnbåge. På ömse sidor om den står stora buskar av buxbom som är något förväxta.	Gravvården är rest över ett par som båda representeras med sin yrkestitel. Detta är också en av de två gravvårdar på hela kyrkogården där en kvinna har sin yrkestitel på gravvården. Den har därför ett socialhistoriskt värde . Gravplatsens utformning med en entrébåge, planteringskar och buxbomsplanteringar har också ett visst miljöskapande värde .

		Elof Nilsson * 31/8 1884 † 20/5 1968 Anna Nilsson *4/5 1889 † 9/8 1958		Åtgärdsförslag: Formklipp gärna buxbomskloten.
46:1	Denna mindre gravvård är tillverkad av sandsten som är bearbetad för att efterlikna en natursten. Stenen är också vackert skulpterad med upphöjda bladslingor av murgröna. På krönet har det suttit ett kors av marmor. Det har lossnat men finns fortfarande kvar. Textplattan som också är av marmor har även den lossnat och har spår av ytvittring.	GOSSARNE MAGNUS JEPPSON F 20/4 1864 D 20/1 1869 O. VALFRID JEPPSSON F 20/7 1867 D 28/1 1869 FÖDDE DÖDE I KYRKOBY PS 345	På gravplatsen som är grusbelagd står ytterligare en gravvård. Den är över gossarnas föräldrar och ingår även den i urvalet och beskrivs nedan. Gravplatsen avgränsas på tre sidor av buxbomshäckar som delvis har luckor. I norr angränsar en annan gravplats men mellan dessa finns ingen avgränsning. Gravplatsen saknar i övrigt planteringar.	Gravvården har en utformning som förekom under 1800-talets mitt och några decennier framåt. Med den naturliknande livstenen och de sirliga bladslingorna är stilen naturromantisk. Kombinationen av den lättskulpterade sandstenen och detaljer av den vita, släta marmorn är också typisk. Gravvården har både ett hantverksmässigt och arkitekturhistoriskt värde . De två pojkarna avled inom drygt en vecka, enligt kyrkoregistret var dödsorsaken för båda två scharlakansfeber. Gravvården berättar om en tid då många barn förlorades på grund av barnsjukdomar. Gravvården har med den historiken också ett samhällshistoriskt värde . Åtgärdsförslag: Gravvårdens marmordelar restaureras och återmonteras. Återplantera buxbom i häckarna.
46:2	Gravvården är i form av en obelisk som står på en hög sockel. Båda delarna är av diabas och bearbetade med polerade och matta ytor. De olika ytorna bildar geometriskt utformade mönster och bladformer på båda dessa delar. På framsidan av den höga sockeln finns en blankpolerad textplatta med inskriptioner i försänkt text. Hela gravvården står på en låg sockel av granit.	KYRKOVÅRDEN JEPPA PERSSON * 14/10 1821 † 22/8 1898 DESS HUSTRU MARNA SVENSSON * 17/9 1825 † 21/1 1893 I KYRKOBY PS 436 V. 3	Se 46:1 ovan	Gravvårdar av obeliskform var framförallt populära under årtiondena kring förra sekelskiftet. Ofta var de av blankpolerad diabas. Denna är av ett något annorlunda slag med en något mindre storlek än vad som var vanligt och med rikliga dekorationer. Den tillskrivs ett arkitekturhistoriskt värde . Den lokala kopplingen med titeln kyrkvård, platsangivelsen Kyrkoby och till de två sönerna som vilar på samma gravplats och som förlorades i tidig ålder ger den också ett lokallhistoriskt och samhällshistoriskt värde .

50:1	Gravvården är av kalksten och av äldre skånsk modell. Text finns på båda sidor med en vers på baksidan. Den har här bara tolkats på framsidan som är vänd mot öster. Texten är i skrivstil och är grunt och sirligt ingraverad över nästan hela framsidan. Det svagt vinklade krönet pryds av en urna och på ömse sidor om den finns slingrande bladformer och cirkclar, allt i upphöjd relief.	Minnesvård Öfver Drängen John Nilsson Född i Nordanå D 28 dec 1818 Samt dog derstädes D 11 Juni 1839 Job 21 7	Gravvården står på en större familje-gravplats med ytterliga tre gravvårdar (se foto på sidan 25). Två av dem är liknande kalkgravvårdar och den tredje är en något yngre, smal och hög gravvård av diabas. På gravplatsen ligger också tre ovala gravkar. Gravplatsen omges av buxbomshäckar men saknar i övrigt planteringar.	Detta är en av sex kalkstensgravvårdar av samma slag på kyrkogården. Vad som är särskilt speciellt med denna är att den är rest över en dräng vilket framgår av titeln. Detta ger gravvården ett socialhistoriskt värde . Kalkgravvården i sig har med sin ålder och karaktär ett högt kulturhistoriskt värde och ett åldersvärde . Åtgärdsförslag: Stenen har vittringsskador och bortfall av delar av krönet och behöver ses över av en stenkonservator.
50:2	Klassisk skånsk kalkstensgravvård över en av socknens rusthållare. I det här fallet på ett av grannbyn Nordanås hemman. Text finns på båda sidor men är inte åtkomlig på baksidan eftersom gravvården är avbruten och med sin övre del liggande mot den kvarvarande, stående delen. Det avrundade krönet är rikligt dekorerat av en central, sittande ängel, en kruka med slokande knoppar och av strålformer på ömse sidor om dessa, allt i en svagt upphöjd relief.	MINNESVÅRD ÖFVER RUSTHÅLLAREN Hans Nilsson (? Svårläst) FÖDD <u>No 4. 6 NORDANÅ</u> <u>D 28/1 1822</u> <u>DÖD DERSTÄDES</u> <u>D 21/12 1852</u> <u>SÖRJD AV FÖRÄLDRAR OCH 4</u> <u>SYSKON</u>	Se 50:1	Denna äldre kalkstensgravvård är över en av socknens rusthållare. De var hemmansägare som mot skattelättnader höll skånska dragonregementet med häst, ryttare och utrustning. I Görslövs by fanns vid enskiftet 1811 fyra rusthållare. Mot den bakgrunden har vården ett samhällshistoriskt värde . Den angivna beteckningen till ett hemman i grannbyn Nordanå bidrar med ett lokalhistoriskt värde , till detta läggs även ett åldersvärde . Den välarbetade dekoren och symboliken på vårdens krön ger den även ett konstnärligt och hantverksmässigt värde . Åtgärdsförslag: Stenen har brutits av och behöver ses över av en stenkonservator, dels för eventuell återmontering och för att se över stenens skick i övrigt.
51	Gravvården har en tidstypisk bautastensinspirerad utformning från tiden kring det förra sekelskiftet. Den är tillverkad av ljus granit, delvis utformad som en natursten och delvis vackert skulpterad med	LANTBRUKAREN HÅKAN HÅKANSSON * 3/7 1872 † 5/2 1961 EMMY HÅKANSSON * 12/7 1879 † 2/10 1912	Gravplatsen är grusbelagd och omges av buxbomshäckar. På den finns ytterligare tre gravvårdar, en liggande håll av diabas och en av röd granit och även en äldre, stående kalkstensgravvård. Här	Gravvården är i sin utformning tidstypisk för förra sekelskiftet. Den har också konstnärligt utförda skulpteringar. Det ger den ett arkitekturhistoriskt, hantverksmässigt och konstnärligt värde .

	en pelare och ormbunksblad på ena sidan. Textplattan är av diabas och infälld på livstenen.	ANNA HÅKANSSON * 10/12 1886 † 14/12 1978	finns också en sockel efter vad som kan vara en borttagen gravvård. Framför den aktuella gravvården finns en rosbuske och på gravplatsen i övrigt står två par av sockertoppsgranar.	
55	Gravvården som är ensam i sitt slag på kyrkogården är utförd i en nygotisk stil. Den är av marmor, hög och smal och har ett tredelat, trappstegsformat krön med vinklade ”tak”. Textplattan som uppfyller nästan hela livstenens framsida avslutas uppåt i tre rundbågar. Livstenen står på en dubbel sockel där övre delen är av marmor och den undre av ljus granit. På krönets framsida är två sammanflätade händer infällda och på dess topp sitter ett marmorkors.	RIKSDAGSMANNEN JÖNS OLSSON NORDANÅ * 1825 † 1870 OCH HANS HUSTRU HANNA OLSSON * 1824 † 1897 MED FAMILJ PS 6650 PS 577	Gravplatsen är grusbeldad och saknar planteringar. Den är ca två meter bred och ligger med sin längd över hela kvarteret som är ca 10 meter brett. Hela gravplatsen omges av en låg stenram med låga pelare. På den västra långsidan, där gravvården är centralt placerad, har ramen en trappstegsformad förhöjning bakom vården.	Jöns Olsson föddes på ett av byn Nordanås rusthåll. Att han blev riksdagsman kan anses ha ett visst lokalhistoriskt värde . Gravvården i sig representerar en nygotisk stil som förekom under 1800-talets senare del, den har därför ett arkitekturhistoriskt värde . Den bör vid denna tid varit tillverkad för hand och har därför ett hantverksmässigt värde . Åtgärdsförslag: Händerna på krönet sitter löst och stenen har tydlig vittringspåverkan vilket behöver ses över av en stenkonservator. Både gravvården och stenramen har sättningar och ramen delvis nedfallna delar vilket bör åtgärdas.
58	Gravvården står på en av de större gravplatserna i kvarter 1. Den är av blankpolerad diabas i en strikt klassisk stil med obeliskliknande drag i form av en pyramidformad topp. Livstenen står på en hög mellansockel av polerad diabas som i sin tur vilar på en lika hög sockel av grå granit. Texten som är försänkt och förgylld finns både på livstenen och på mellansockeln.	På livstenen: LANDTBRUKARE NILS NILSSON * 29/3 1858 † 5/2 1937 <u>No 2 NORDANÅ</u> HUSTRUN MARIA NILSSON * 17/1 1863 † 13/4 1893 HUSTRUN MATHILDA NILSSON * 26/4 1865 † 13/3 1949	Gravplatsen är grusbeldad och omges av buxbomshäckar. Utmed båda långsidorna står fyra idegranar som alla är lika stora och formklippta i runda former. Gravvården står mellan två idegranar på den västra långsidan och är vänd mot öster. Snett emot står en yngre, låg och bred gravvård som även den är av blankpolerad diabas med förgylld text.	Gravvården är i en stil som var vanligt förekommande under slutet av 1800-talet och förekom i både granit och diabas. Den har därför ett arkitekturhistoriskt värde . Den är däremot utvald eftersom inskriptionerna över dem som vilar här vittnar om en tid då sjukdomar som difteri, lungdot (TBC), stelkramp och kikhosta skördade liv, inte minst bland de små barnen. Den tillskrivs därför ett samhällshistoriskt värde . Med kopplingen till ett av socknens hemman har den också ett lokalhistoriskt värde .

		På mellansockeln: DÖTTRARNE ELMA THERESIA * 3/11 1879 † 17/3 1893 AGDA INGEBORG * 16/1 1890 † 26/3 1890		
63	Livstenen på denna gravvård är av diabas. Den är smal och hög och står på en sockel av grå granit. Gravvården är i en enkel stil och av en typ som framförallt förekom under 1800-talets slut och 1900-talets början. Under stenens brutna krön finns en finhuggen dekorationen av ett kors som på båda sidor omges av blommor och bladslingor. Under denna är texten inhuggen och upptar större delen av stenens framsida.	HUSÄGAREN J.P. GENBERG * 23/6 1836 † 18/10 1909 HUSTRUN BOEL GENBERG FÖDD JÖNSSON * 8/5 1838 † 8/5 1922 HÖR VÅR BÖN HERRE OCH TIG ICKE ÖFVER VÅRA TÅ- RAR	Gravplatsen är grusbelagd och omges av buxbomshäckar. På ömse sidor om denna gravvård står ytterligare två, de är något mindre. Även dessa har livstenar av diabas som står på socklar av granit.	Mannen är på denna gravvård titulerad som husägare. Det är en titel som förr representerade en person som ägde sitt hus, men på ofri grund. Ofta gällde detta gatuhus i byarna av vilka det fanns flera i Görslöv enligt de äldre skifteskartorna. Husägarna kunde vara hantverkare eller försörjde sig på andra sätt, till exempel som daglönare. I samma kvarter finns en liknande gravvård över ytterligare en husägare.
83	Gravvården är av diabas. Livstenen är stående rektangulär på en bred sockel. Texten upphöjd och slät mot en bakgrund av en något grövre struktur. Gravvården är delvis nerplockad och de övriga delarna ligger kvar på gravplatsen. De består av två pelare och ett kapitel i form av ett brutet tak. Gravvården har därmed haft en utformning som en symmetrisk tempelgavel med pelarna stående på ömse sidor om livstenen och med kapitlet liggande överst.	KYRKOHERDEN I GÖRSLÖVS OCH SÄRSLÖVS FÖRSAMLINGAR KARL GUSTAV KOCK * 6 juni 1859 † 5 mars 1934 HANS MAKÅ SIGRID F. APPELGREN * 8 MARS 1863 † 5 FEBRUARI 1951 DE SÄLLA SOM BO I GUDS GÅRDAR DE ÄRO EJ DÖDA DE SOVA	Gravplatsen ligger i det nordvästra hörnet av den nya delen av kyrkogården. I norr gränsar en avenbokshäck och i söder en stor ädelcypress på angränsande gravplats. I gränsen mot en grusgång i öster står en låg buxbomshäck. Bakom gravvården är det öppet fram till kyrkogårdsmuren med undantag av ett par låga, vintergröna buskar. Bakom gravvården har det tidigare funnits en avenbokshäck. På gravplatsen finns ytterligare en gravvård i form av en liggande, mindre gravhäll.	Gravvården är rest över Karl Gustav Kock som då han avled 1934 hade varit kyrkoherde i Görslöv sedan 1899. Han avled bara några dagar innan invigningen av denna nya del av kyrkogården som han hade varit engagerad i att anlägga. Hans och hans hustrus gravvård kan med kopplingen till deras gärning i församlingen tillskrivas ett starkt lokalhistoriskt värde . Gravvården som representerar en stil som var vanlig under 1930-50-talet har också ett arkitekturhistoriskt värde . Åtgärdsförslag: Restaurera gravvården och återplantera häcken av avenbok i väster.

102	Gravvården är tillverkad av vit marmor. Den består av ett stort kors som står på en rektangulär livsten. På livstenen är texten grunt försänkt och svartmålad. Gravvården står på en låg sockel av marmor och framför den ligger en mindre planteringsram av samma bergart.	LANTBRUKAREN ANDERS OLSSON 1897-1975 HUSTRUN MARIA OLSSON 1896-1965 GRANEDAL	Gravplatsen är en av de större på den nya delen av kyrkogården. Gravvården står mitt på den bortre långsidan med framsidan vänd åt öster. Gravplatsen har en central del som är grusbelagd. Denna omges av en stenkant av kalksten. Mellan stenkanten och den buxbomshäck som omger gravplatsen finns en planteringsyta där det står flera planter av kärleksört med jämna mellanrum.	Med sin speciella gravvård av vit marmor och med gravplatsens anläggning med den omgivande planteringsytan har denna gravplats ett miljöskapande värde på den nya delen av kyrkogården.
Onumrerad	Gravvården består av en rektangulär gravhäll av kalksten som ligger intill kyrktornets södra vägg. Med stor sannolikhet har den tidigare legat inne i kyrkan och har flyttats ut vid någon av renoveringarna. Inskriptionerna finns på en centralt placerad, cirkulär yta. I varje hörn är en mansfigur skulpterad i upphöjd relief och längst ner i mitten finns en dödskafe ovanför två korslagda benknotor. Hällen ser ut att delvis vara ingjutet i betong.	Inskriptionen är lång och delvis svår att tyda. Den är sammanfattningsvis över en kyrkoherde i församlingen som avled 1709 vid 53 års ålder.	Gravplats saknas.	Denna kompletta gravhäll har passerat trehundra års ålder. Den har därför ett betydande åldersvärde . Den har också ett kulturhistoriskt värde . Som ett minne över en av församlingens kyrkoherdar har den också ett lokalhistoriskt värde . Åtgärdsförslag: Denna, och även det fragment av en gravhäll som ligger på gravplats nr 47, ses över av en stenkonservator för att bedöma status och hur dessa bäst kan bevaras för framtiden. Inskriptionerna på båda hällarna bör så långt möjligt dokumenteras.

Gravplats nr 3

Gravplats nr 10

Gravplats nr 13

Gravplats 20.

Gravplats 23

Gravplats 25

Gravplats nr 34

Gravplats nr 46, vård nr 1

Gravplats 46, vård nr 2

Gravplats nr 50, vård nr1

Gravplats nr 50, vård nr 2

Gravplats nr 51

Gravplats nr 55

Gravplats nr 58

Gravplats nr 63

Gravplats nr 102

Gravhäll vid kyrktornets södra sida, onummerad.

Gravplats nr 83

Regionmuseets E-rapportserie 2020

Kulturmiljö

1. Mariakyrkan i Helsingborg – renovering av tak och fasader, Helsingborg, AM, Kerstin Börjesson, 2018–2019
2. Gamla södra kasern, installation av trapphiss, Kristianstad, AM, Åsa Eriksson Green, 2016–2020
3. Strövelstorps kyrka, Inre renovering och ombyggnad, Strövelstorps socken, AM, Åsa Eriksson Green, 2019–2020
4. Skårby kyrkogård – renovering av trappa, Skårby socken, AM, Kerstin Börjesson, 2019
5. Remmarlövs kyrkogård, Remmarlövs sn, VP, Karin Hernborg, 2019–2020
6. Skarhults kyrka – lagning av mur, Skarhults socken, AM, Kerstin Börjesson, 2019–2020
7. Eslövs kyrka – ny ljud- och projektoranläggning, Eslöv, AM, Kerstin Börjesson, 2019–2020
8. Stehags kyrkogård och begravningsplats, Stehags sn, VP, Karin Hernborg, 2019–2020
9. Klippans Bruk – holländeri till PM 2, Klippans socken, AF, Helene Stalin Åkesson, 2020
10. Bolshögs kyrkogård – Murarbeten, Bolshögs sn, AM, Linn Offerlind-Ljunggren, 2020
11. Västra Vemmerlövs nya kyrkogård, Västra Vemmerlövs sn, VP, Karin Hernborg 2019–2020
12. Underhållsplan för Löderups kyrka - uppdatering 2020, Löderups sn, VP, Linn Offerlind-Ljunggren, Jessica Nilsson, 2020
13. Raus kyrka Helsingborg – ny vindslucka, Raus sn, AM, Maria Sträng, 2020
14. Underhållsplan för Glemminge kyrka - uppdatering 2020, Glemminge sn, VP, Linn Offerlind-Ljunggren, Jessica Nilsson, 2020
15. Maglarps nya kyrkogård, Maglarps sn, VP; Karin Hernborg 2019–2020
16. Fjellie kyrka- ut- och invändig renovering, konservering, Fjellie sn, AM, Petter Jansson 2015–2016
17. Farstorps kyrka, installation av larm, Farstorp sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2019
18. Korsvirkeshus vid Raus kyrka, Raus sn, FU, Maria Sträng & Kali Olsson, 2019
19. Vallkärra kyrkogård – renovering av kyrkogårdsmur, Vallkärra sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018–2020
20. Underhållsplan för Hörups kyrka - uppdatering 2020, Hörups sn, VP, Linn Offerlind-Ljunggren, Jessica Nilsson, 2020
21. Norra Sandby kyrka – invändig renovering, Norra Sandby sn, AM, Åsa Eriksson Green 2019–2020
22. Hörröd kyrka – takrenovering, Hörröd sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2020
23. Sofiero slott i Helsingborg, Helsingborgs stad, AF, Maria Sträng & Helene Stalin Åkesson, 2019–2020
24. Glimåkra kyrka, värmesystem – installation, Glimåkra sn, AM, Linn Offerlind-Ljunggren, 2019–2020
25. Färlövs kyrka- förstärkningsarbeten i torn, Färlövs sn, AM, Petter Jansson 2019–2020
26. Bara kyrka på utsidan, Byggnadsarkeologisk undersökning, Petter Jansson, 1997–1998
27. Underhållsplan för Ingelstorps kyrka - uppdatering 2020, Ingelstorps sn, VP, Linn Offerlind-Ljunggren, Jessica Nilsson, 2020
28. Tvärskogs kapell – orgel, Finja sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2008
29. Tvärskogs kapell, Finja socken, VP, Linn Offerlind-Ljunggren & Åsa Eriksson Green, 2020

30. Visseltofta kyrka – larminstallation, AM, Åsa Eriksson Green, 2020
31. Osby kyrka – larminstallation, AM, Åsa Eriksson Green, 2020
32. Villa Sagan – omputsning av fasad & renovering av veranda, AM, 2019–2020, Anna Rabow & Emelie Petersson, 2020
33. Vitaby kyrkogård - Renovering av murar, trädkrans och anläggande av lapidarium, AM, Anna Rabow och Kerstin Börjesson, 2019-2020
34. Bollerups kyrkogård – renovering av murar, AM, Kerstin Börjesson, 2019-2020
35. Össjö kyrka, AM, Kerstin Börjesson, 2019-2020
36. Andreas Lundbergagården - Kunskapsunderlag, Falsterbo sn, KU, Emelie Petersson och Helene Stalin Åkesson, 2020
37. Kyrkogården i Gärds Köpinge – omläggning av östra muren, AM, Kerstin Börjesson, 2019-2020
38. Fasadrenovering Köpinge kyrka – dokumentation av färg- och putslager, BAD, Kerstin Börjesson, 2020
39. Torsebro krutbruk – utvändig renovering av kontorsflygeln, Färlöv sn, AM, Emelie Petersson, 2020
40. Helsingborgs Rådhus – invändig belysning, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2020
41. Västra Sallerups kyrkogård och begravningsplats, Västra Sallerups socken, VP, Karin Hernborg, 2020
42. Jakob Hansens hus – fasadbelysning, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2020
43. Krubbemölla – omläggning av kvarnränna, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2020
44. Mariakyrkan i Vä, sydvästra fasaden – stenarbeten och konservering, AM, Kerstin Börjesson och Petter Jansson, 2014-2019
45. Starby kyrka, elsanering, larm, vägg- och golvarbeten, Starby sn, AM, Petter Jansson 2015
46. Brösarps kyrka – utvändig renovering, Brösarps sn, AM, Linn Offerlind-Ljunggren 2020
47. Norra Åkarps kyrka – uppdatering av underhållsplan, Åsa Eriksson Green, 2020
48. Vankiva kyrka – uppdatering av underhållsplan, Åsa Eriksson Green, 2020
49. Tjörnedalagården – omläggning av två stin, Baskemölla sn, AM, Emelie Petersson, 2020
50. Raus kyrka- invändig renovering av kor och tvärskepp samt byte av brädgolv i bänkkvarter, Raus sn, AM, Petter Jansson, 2020
51. Hässleholms gravkapell – installation av högtalaranläggning, Hässleholm sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2020
52. Torekovs kyrka - installation av värmepump samt nya radiatorer, Torekov sn, AM, Kerstin Börjesson, 2019-2020
53. Bjuvs kyrka – ny ljudanläggning, Bjuvs sn, AM, Kerstin Börjesson, 2019-2020
54. Ausås kyrka, utvändig renovering, elsanering, värmestyrning och larm, Ausås sn, AM, Petter Jansson, 2015
55. Särslövs kyrkogård, Särslövs socken, VP, Karin Hernborg, 2020
56. Görslövs kyrkogård, Görslövs socken, VP, Karin Hernborg, 2020

Förkortningar:
 AF- antikvarisk förundersökning
 AM- antikvarisk medverkan
 AU- arkeologisk utredning
 DK- dokumentation
 FU- arkeologisk förundersökning
 KA- kulturhistorisk analys
 MD- murverksdokumentation
 OU- osteologisk undersökning
 PJ- projektrapport
 VP- vårdplan
 UN- arkeologisk undersökning
 BD- byggnadsdokumentation
 BAD- byggn-ark-dokumentation
 BMU- byggnadsminnesutredning